

Kaivostoiminnan koetut vaikutukset Sodankylässä -seurantatutkimus

Mari Tulilehto
Leena Suopajärvi
2023

LAPIN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF LAPLAND

Lapin yliopisto

ISBN 978-952-337-384-6

LAPIN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF LAPLAND

Sisällysluettelo

1 Johdanto.....	1
2 Aineisto ja tutkimusmenetelmä.....	2
2.1 Perustietoa vastaajajoukosta.....	3
3 Kaivostoiminnan koetut vaikutukset	5
3.1 Viihtyvyys, palvelut ja infrastruktuuri	6
3.2 Alueelliset vaikutukset viihtyvyyteen ja palveluihin	11
3.3 Ympäristövaikutukset	12
4 Kaivostoiminnan hyväksyttävyyden Sodankylässä	17
4.1 Kaivostoiminnan hyväksyttävyys	17
4.2 Viranomaisvalvonta ja osallistuminen päätöksentekoon	22
4.3 Kaivosyhtiöiden sosiaalinen toimilupa.....	26
5 Yhteenveto	28
Lähteet	30

1 Johdanto

Tutkimusraportissa tarkastellaan Sodankylässä asuvien näkemyksiä ja kokemuksia kaivannaisalasta. Kuntalaiset arvioivat kaivannaisalan vaikutuksia kotikuntansa viihtyisyyteen, palveluihin, ympäristöön sekä ilmapiiriin. Lisäksi arvioitavana oli viranomaisvalvonta ja luottamus eri toimijoihin kaivannaisalaa koskevista asioista sekä paikalliset kaivoshankkeet. Raportissa käydään läpi myös vastaajien pohdintoja Sodankylän luonteesta ja tulevaisuudesta sekä kaivannaisalan toiminnan vaikutuksista heidän toimialaansa.

Tutkimus toteutettiin nyt neljännen kerran. Sen juuret juontavat vuosina 2015–2018 toteutettuun REGINA-projektiin, jonka tavoitteena oli edistää harvaanasuttujen kuntien kykyä saada paikallista hyötyä suurista luonnonvarahankkeista kuten kaivoksista. Projektia johti pohjoismainen tutkimuslaitos Nordregio ja se rahoitettiin Pohjoinen Periferia ja Arktinen -ohjelmasta. Sodankylän kunta ja Lapin yliopisto olivat mukana hankkeessa. REGINA-projektissa tehtiin vuonna 2016 satunnaisotokseen perustuva postikysely kaivostoiminnankoetuista vaikutuksista ja se uusittiin vuonna 2018 ja 2021 verkkokyselyinä. Kaksi ensimmäistä tutkimusraporttia toimivat osaltaan aineistona Sodankylän kunnassa valmistellulle kaivosohjelmalle, johon yhtenä toimenpiteenä kirjattiin myös seurantakyselyjen toteuttaminen säännöllisin määräajoin (Sodankylän kunta 2018).

Puhumme kaivostoiminnan koetuista vaikutuksista, sillä jokainen vastaaja on voinut kertoa henkilökohtaisista kokemuksistaan ja arvioida kaivostoiminnan sosiaalisia vaikutuksia omasta näkökulmastaan. Kaivostoiminnan sosiaaliset vaikutukset voivat olla myönteisiä tai kielteisiä ja ne voivat ulottua mille tahansa elämänalueelle: työllisyyteen, asuinviihtyvyyteen ja elinoloihin, yhteisöllisyyteen ja hyvinvointiin yhtä hyvin kuin yksilön paikkakokemukseen ja identiteettiin. Suora, välitön vaikutus on esimerkiksi oma työpaikka kaivoksella, kun taas välillinen vaikutus voi olla esimerkiksi vaikutus kaupan alalle tai hyvinvointipalvelujen kysyntään. (Ks. esim. Sairinen & Kohl2004; Vanclay & Esteves 2011; Kunnari ym. 2018; Vanclay ym. 2015; Suopajarvi & Sairinen 2016.)

Tämän raportin ensimmäinen osio tarkastelee kaivostoiminnan vaikutuksia Sodankylän viihtyisyyteen, palveluihin ja infrastruktuuriin. Sen jälkeen raportoidaan havaitut ympäristövaikutukset. Toinen osio käsittelee kuntalaisten asenteita kaivannaisalaa kohtaan, näkemyksiä viranomaisvalvonnasta, luottamusta eri toimijoihin sekä kunnassa olevien kaivoshankkeiden hyväksyntää. Tutkimus on kuntalaiskysely, jossa vastaajia tarkastellaan yhtenä kokonaisuutena. Poikkeuksen tähän tekee se, että havaittuja ympäristövaikutuksia ja vaikutuksia viihtyisyyteen ja palveluihin on analysoitu vastaajan asuinpaikan mukaan. Tältä osin vastaajakunta jaettiin kolmeen osaan: kuntakeskus, toimivan tai vireillä olevien hankkeiden lähikylät ja muut kylät. Tutkimusaineisto kerättiin verkkokyselyinä, joka oli avoinna Sodankylän kunnan kotisivuilla helmi maaliskuussa 2023. Tämän jälkeen aineisto analysoitiin ja projektiraportit sekä suomeksi että englanniksi kirjoitettiin loppukevällä ja alkukesällä 2023. Tutkimuksen rahoittivat Sodankylässä toimivat AA Sakatti Mining Oy,

Boliden Kevitsa Oy ja Rupert Resources Oy. Sodankylän kunta osallistui tutkimuksen toteutukseen.

2 Aineisto ja tutkimusmenetelmä

Tutkimus toteutettiin avoimena verkkokyselynä 3.3.–31.3.2023 välisenä aikana. Lisäksi vastaajilla oli halutessaan mahdollisuus tilata paperinen kyselylomake Lapin yliopistolta, mutta yhtään tiedustelua asiasta ei tullut. Linkki verkkokyselyyn julkaistiin Sodankylän kunnan verkkosivuilla ja kyselystä tiedotettiin Facebookissa kunnan Facebook-sivuilla, Sodankylän kansalaiskanavalla sekä Sanavapaa kansalaiskanavalla.

Vastauksia tuli 361, mikä on merkittävästi enemmän kuin aiempina vuosina. Vuoden 2016 postikyselyn vastausmäärä oli 200 ja sähköisenä toteutettujen seurantakyselyiden vastaajamäärät olivat vuonna 2018 160 vastaajaa ja vuonna 2021 297 vastaajaa. Avovastauksista koostuva laadullinen aineisto käsittää yhteensä 69 sivua vastaajien tuottamaa tekstiä.

Keväällä 2023 toteutettu kysely noudattaa pitkälti aiempien kyselyiden muotoa. Kyselylomaketta kuitenkin muokattiin aiempien tutkimusten pohjalta muun muassa tiivistämällä matriiseja, täsmentämällä väittämiä ja muuttamalla paikoin arviointiasteikkoa paremmin tutkimusta palvelevaksi. Lomakkeeseen myös lisättiin ympäristöongelmia ja vastuullisuutta sekä luottamusta eri toimijoihin kaivannaisalaa koskevissa asioissa käsittelevät matriisit.

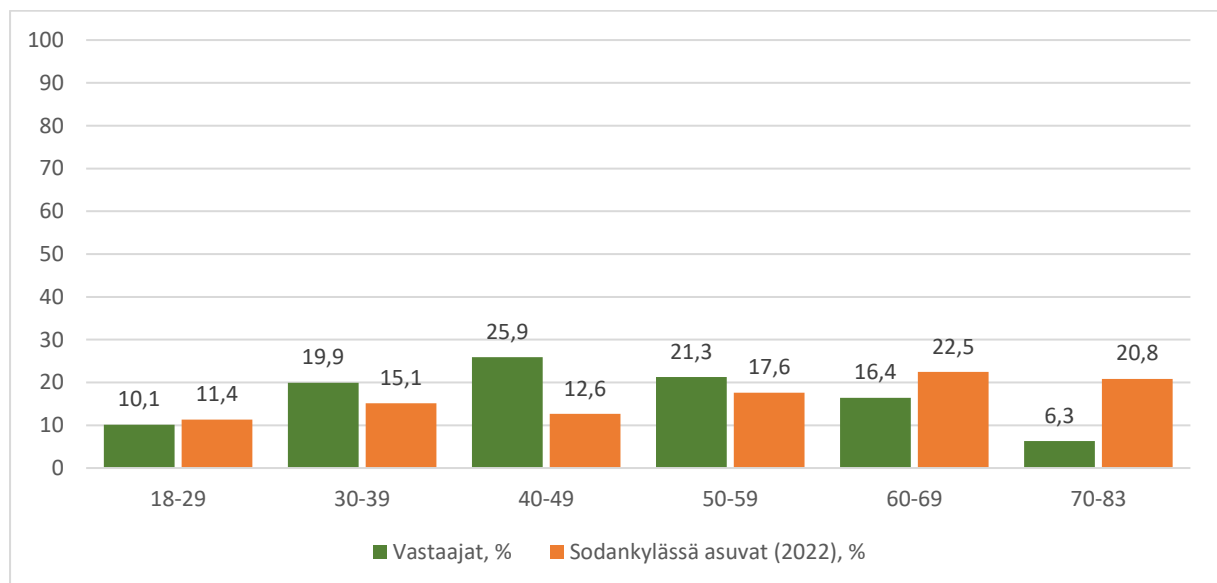
Analyysissa tarkasteltiin vastausten jakautumista eri vastausvaihtoehdoille ja muutamat osa-alueet ristiintaulukoitiin asuinalueen kanssa, jotta saatiin esille alueelliset kokemus- ja näkemyserot. Analyysi on siis luonteeltaan kuvaileva. Raportissa tulokset on esitetty sekä sanallisesti että kuvallisesti diagrammeina. Sitaateissa esitetyt otteet avovastauksista edustavat eri tekstityyliä kuin muu raportti, eikä niitä näin ollen sido asiatekstityyliin tiukat oikeinkirjoitusvaatimukset. Lainauksia ei ole muokattu millään tavalla, jotta vastaajien oma ääni pääsisi mahdollisimman hyvin esille. Alueellista tarkastelua varten vastaajat ryhmiteltiin asunnon sijainnin mukaan kolmeen ryhmään: kuntakeskuksessa, hankkeiden lähikylissä ja muissa kylissä asuviin. Kaivosalueiden lähikylistä käytetään edempänä ilmaisua ”lähikylät”. Ikkarin kaivoshankkeen käynnistymisen vuoksi lähikyliin lisättiin Jeesiö. Lähikyliksi analyysissa määriteltiin Moskuvaara, Petkula, Rajala, Sattanen, Kersilö, Kelujärvi, Siurunmaa, Puolakkavaara ja Jeesiö.

Aineiston keruutavasta johtuen tulokset eivät ole tilastotieteellisessä mielessä yleistettävissä perusjoukkoon, sillä yleistettävyys edellyttäisi vastaajajoukon satunnaistamista. Avoimessa verkkokyselyssä vastaajajoukko valikoituu omalakisesti ilman, että tutkija voi siihen vaikuttaa. Toisaalta valikoitumista tapahtuu myös satunnaisotantaan perustuvissa kyselyissä, sillä aina osa tutkimuksiin valituista jättää vastaamatta, mikä vaikuttaa lopullisen aineiston vastaajarakenteeseen. Perustietoa vastaajajoukosta -osiossa

esitetään miten kyselyyn vastanneet suhteutuvat Sodankylän väestöön iän, elämäntilanteen ja toimialan osalta. Erilaiset painotukset näissä taustamuuttujissa huomioiden voidaan raportissa esitetyt tulokset pitää suuntaa antavina sodankyläläisten näkemyksistä kotikunnastaan ja kaivosalan vaikutuksesta alueeseen.

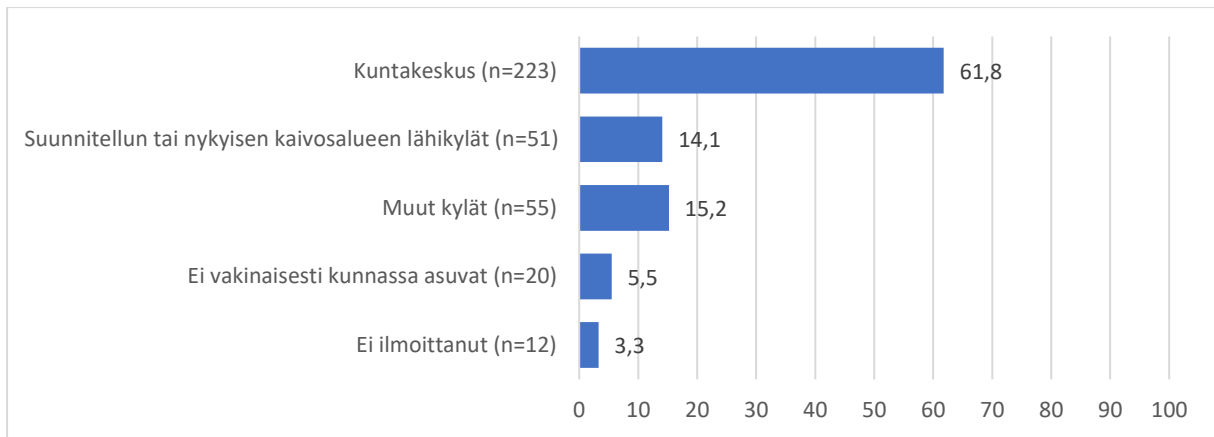
2.1 Perustietoa vastaajajoukosta

Sukupuolensa ilmoittaneista vastaajista naisia oli 51 prosenttia, miehiä 47 prosenttia ja muunsukupuolisia yksi prosentti. Sukupuolensa jätti ilmoittamatta 22 vastaajaa. Ikäluokittain tarkasteltuna ja Sodankylän koko väestöön suhteutettuna aineistossa painottuivat nuoret aikuiset ja keski-ikäiset vastaajat. Suurinta yliledustus on 40–49-vuotiaissa, joita vastaajissa oli 13,3 prosenttiyksikköä enemmän kuin Sodankylän väestössä. Vanhimmat ikäluokat puolestaan ovat aineistossa aliedustettuina. Suurin ero Sodankylän väestöön verrattuna on 70–83-vuotiaiden ryhmässä, joita vastaajissa oli 14,5 prosenttiyksikköä vähemmän kuin perusjoukossa. 18–59-vuotiaissa vastaajissa oli naisten osuus miehiä suurempi, kun taas 60–83-vuotiaissa tilanne oli päinvastainen. (Tilastokeskus, 11re.)

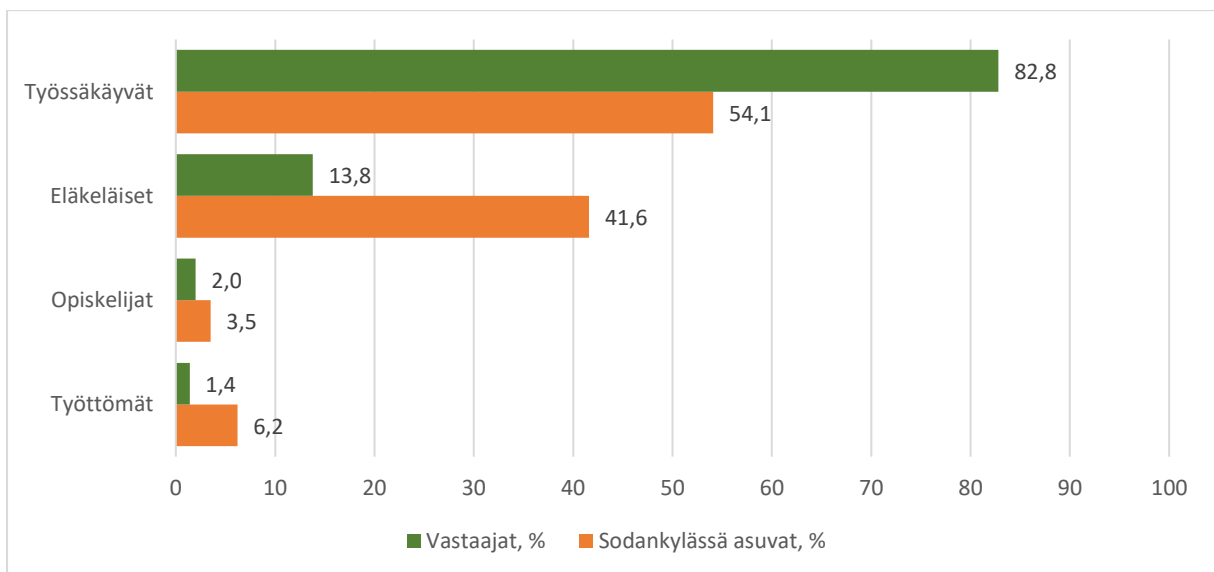
Kuva 1 Vastaajien (n=347) ja Sodankylässä asuvien (n=6499) ikäjakauma.

Asunnon sijainnin mukaan tarkastellen vastaajista kolme viidennestä (61,8 %) asui kuntakeskuksessa. Suunnitellun tai nykyisen kaivosalueen lähikylissä asuvia aineistossa oli joka seitsemäs (14,1 %) ja muissa kylissä asuvia 15,2 prosenttia. Vakinaisesti Sodankylän ulkopuolella asuvia vastaajia on aineistossa varsin vähän (5,5 %), eli kyselyn kohdentaminen Sodankylässä asuville onnistui hyvin.

Kuva 2 Vastaajat asuinpaikan mukaan, %.

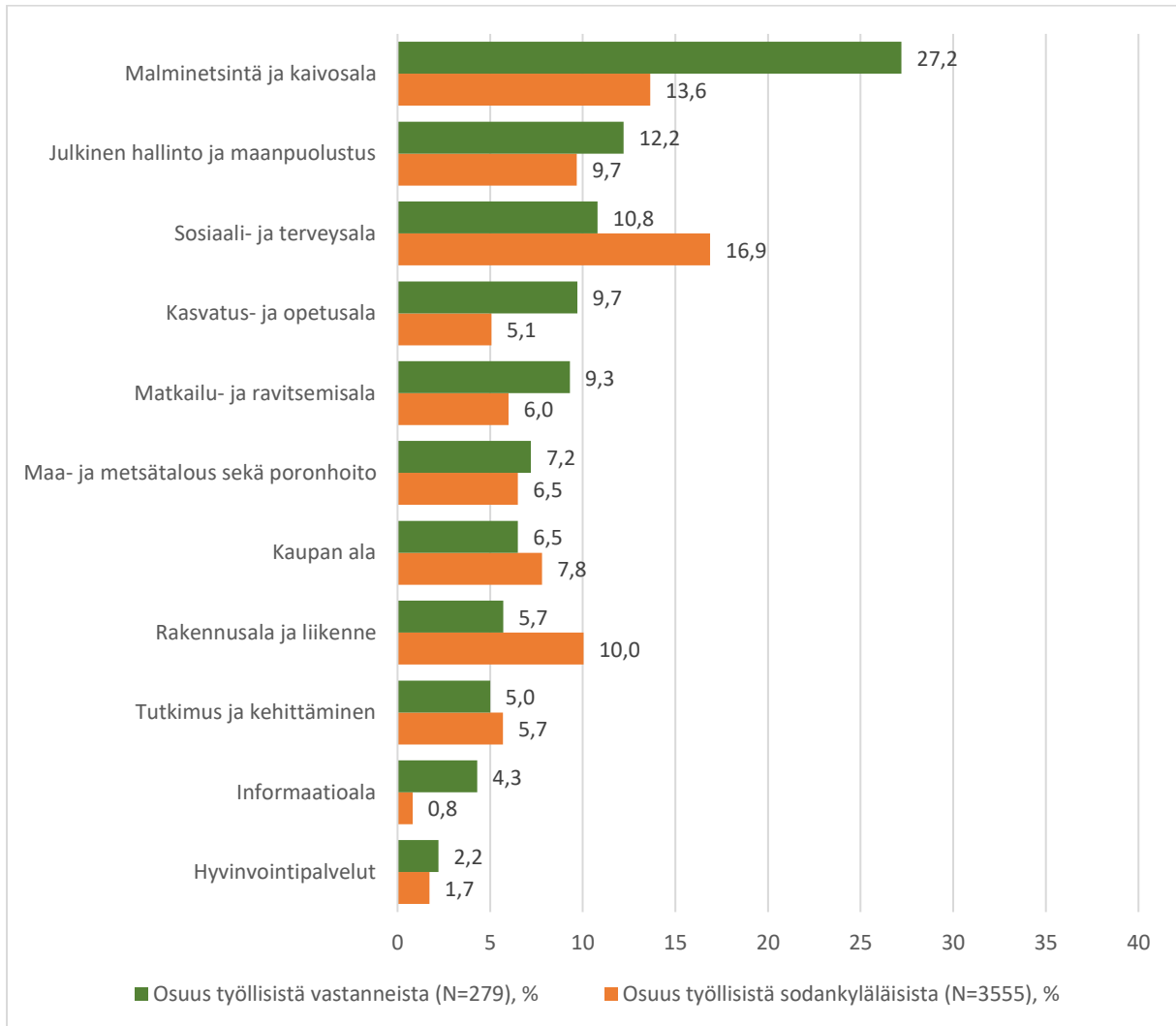
Suhteutettuna saman ikäisiin (18–83-vuotiaisiin) sodankyläläisiin, aineistossa on huomattava yliedustus työssäkävistä, joita vastaajista oli 82,2 prosenttia. Eläkeläisten osuus aineistossa on puolestaan selvästi pienempi kuin perusjoukossa. Myös opiskelijoiden ja työttömien osuus vastaajista on pienempi kuin vastaavat osuudet 18–64-vuotiaista Sodankylässä asuvista. (Tilastokeskus 11re ja 115b.)

Kuva 3 Vastaajat (18–64-vuotiaat n=290, 18–83-vuotiaat n=347) ja Sodankylässä asuvat (2021, 18–64-vuotiaat n=4539, 18–83-vuotiaat n=6568) elämäntilanteen mukaan.

Työllisten toimialavertailusta nähdään, että kaivannaisalalla työskentelevien vastaajien osuus on kaksinkertainen verrattuna heidän osuuteensa Sodankylän työllisestä työvoimasta. Vuonna 2021 13,6 prosenttia Sodankylässä asuvista työskenteli kaivannaisalalla, kun taas toimialansa ilmoittaneista vastaajista kaivannaisalan työntekijöitä oli 27,2 prosenttia. Sodankylän työlliseen väestöön verrattuna aineistossa on yliedustusta myös julkisen

hallinnon ja maanpuolustuksen, kasvatus- ja opetusalan, matkailu- ja ravitsemisalan sekä informaatioalan työntekijöiden osalta. Selkeästi aliedustettuina ovat sosiaali- ja terveysalalla, rakennusala ja liikenteessä työskentelevät. Muilta osin erot Sodankylän työllisten jakautumiseen eri toimialoille ovat varsin pienet. (Tilastokeskus 115i.)

Kuva 4 Työlliset vastaajat ja Sodankylässä asuvat (2021) toimialoittain, %.

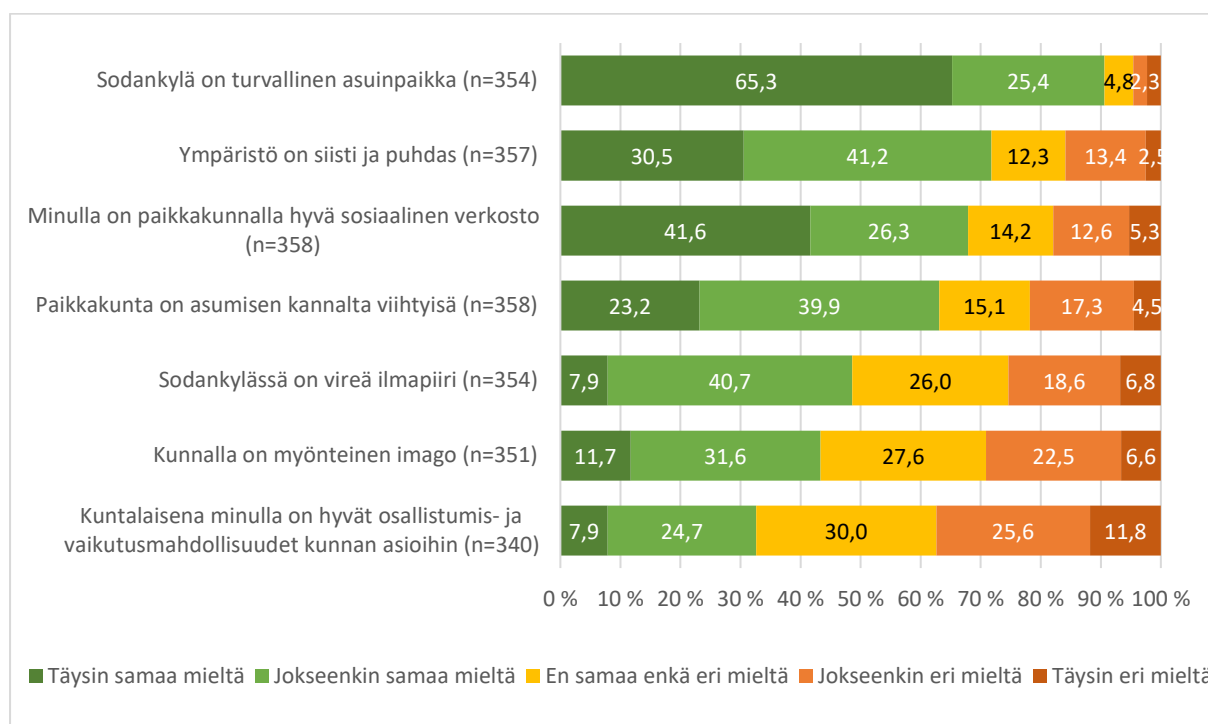
3 Kaivostoiminnan koetut vaikutukset

Kevitsan kaivoksen tuotanto käynnistyi vuonna 2012 ja jo sitä ennen Sodankylässä oli toiminnassa Pahtavaaran kaivos, vuosina 1996–2004, jaksottaisesti ja eri yritysten hallinnassa. Näin ollen sodankyläläisillä on vuonna 2023 jo kokemusperäistä tietoa kaivosalan vaikutuksista heidän omaan elämäänsä, elinkeinoihin ja paikkakuntaan. Sodankylässä ovat vireillä eli ympäristövaikutusten arviointi -prosessissa Rupert Exploration Finland Oy:n Ikkarin kaivos ja Anglo Americanin Sakatin kaivos (Lapin Kansa 22.5.2023.) Sodankylä on myös

malminetsinnän polttopisteessä. Suunniteltu tai jo käynnissä oleva kaivostoiminta vaikuttaa siis laajalti kuntalaisten elämään. Kyselyssä tämä näkyy esimerkiksi siinä, että suurin osa vastaajista pystyi hyvinkin arvioimaan kaivostoiminnan vaikutuksia eri elämäalueille.

3.1 Viihtyvyys, palvelut ja infrastruktuuri

Kuten aiemmissakin tutkimuksissa, vastaajat kokivat Sodankylän viihtyisäksi, ympäristöltään siistiksi ja turvalliseksi asuinpaikaksi. Verrattuna vuoden 2021 tuloksiin, vastaajien tyytyväisyys kotikuntaansa kuitenkin väheni kuntalaisten osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksia lukuun ottamatta kaikilla osa-alueilla.

Kuva 5 Yleinen viihtyvyys.

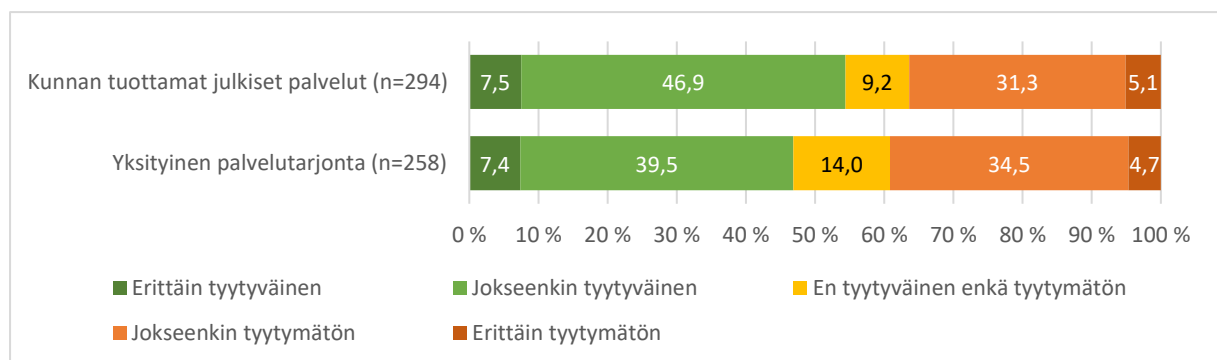
Selvä enemmistö vastaajista koki Sodankylän turvalliseksi (90,7 %) asuinpaikaksi. Turvallisuus nousi esille myös avovastauksissa, joissa se kytkeytyi usein Sodankylän pienuuteen, rauhallisuuteen ja yhteisöllisyyteen. Kuten eräs vastaaja asian kiteytti kuvaillessaan kotikuntaansa: ”Turvallinen, ihmisen kokoinen mittakaava, halu aidosti tehdä asioita hyvin, ihmiset muutoksen- ja säänkestäviä ja luotettavia.” (328).

Ympäristöltään siistiksi Sodankylän koki niin ikään valtaosa (71,7 %) vastaajista. Siisteyden kohdalla kuitenkin kriittisten näkemysten osuus kaksinkertaistui edelliseen tutkimukseen verrattuna (2021: 7,5 %) samalla kun myönteisten arvioiden osuus väheni 4,7 prosenttiyksikköä.

Asumisen kannalta viihtyisänä Sodankylää piti hieman alle kaksi kolmasosaa (63,1 %) vastaajista. Vaikka paikkakunta valtaosin koettiin viihtyisäksi, laski myönteisen arvion antaneiden osuus selvästi aiemmasta (2021, 72,6 %). Samalla viihtyvyyttä kielteisesti arvioineiden osuus kasvoi 8,6 prosenttiyksikköä. Avovastauksissa viihtyisyys liitettiin usein luontoon ja monipuolisiin harrastusmahdollisuuksiin. Sodankylän keskusta taas koettiin vähemmän viihtyisänä. Vastaajat luonnehtivat kuntakeskusta ränsistyneeksi ja toivoivat rakennuskannan siistimistä ja uudistamista sekä monipuolisempia palveluita: ”Sodankylä kaipaisi ehdottomasti kehitystä palveluiden suhteen, enemmän kävelyreittejä, jokivarren virkistyskäytön hyödyntämistä, leikkipuistoja ja keskustan ränsistyneiden talojen siistimistä.” (110).

Hieman yli kaksi kolmesta (67,9 %) vastaajasta koki sosiaaliset verkostonsa paikkakunnalla hyviksi (67,9 %) ja vajaa puolet (48,6 %) arvioi paikkakunnan ilmapiirin vireäksi. Vireyden osalta Sodankylä asuinpaikkana sai vastaajien kirjoittamissa kommentteissa usein mainintoja, joiden perusteella kuntaan kaivataan muitakin kohtaamispaikkoja kuin ruokakaupat tai urheiluharrastukset. Ostoksilla käyminen on myös sosiaalinen tapahtuma, kuten myös kahvila- tai ravintolakäynti ilta-aikaan. Sodankylän iltaelämä koettiin hiljaisena: ”Hyvin harrastusmahdollisuuksia, mutta muuten aika uinuva paikka josta ravintolat kuolevat pois. Paljon käyttämätöntä potentiaalia, mikä on harmillista!” (349).

Runsas kaksi viidennestä (43,3 %) piti kunnan imagoa myönteisenä ja kolmannes (32,6 %) koki mahdollisuutensa osallistua ja vaikuttaa kunnan asioihin hyväksi. Osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksiinsa tyytyväisten osuus kasvoi aiemmasta (2021: 25,9 %). Merkillepantavaa on, että vastaajat, jotka kokivat vaikutusmahdollisuutensa heikoiksi, kokivat usein myös kunnan imagon huonoksi. Avovastausten perusteella yhteyden taustalla on päätöksentekokulttuuri, joka koettiin riitaisana ja nurkkakuntaisena: ”Valtuusto kinastelee vuodesta toiseen keskenään ja jos hyvä ehdotus mutta puolue väärä. Ei mene läpi. Ei yhteistyötä yli puoluerajojen” (229). Päätäjät saivat kritiikkiä myös visiottomuudesta. Valtuustolta koettiin puuttuvan ”näkemystä tulevaisuuteen, ajatellaan vain omaa napaa. Sodankylä ei kyllä näyttäydä hyvänä kuntana muualle päin Suomea” (140).

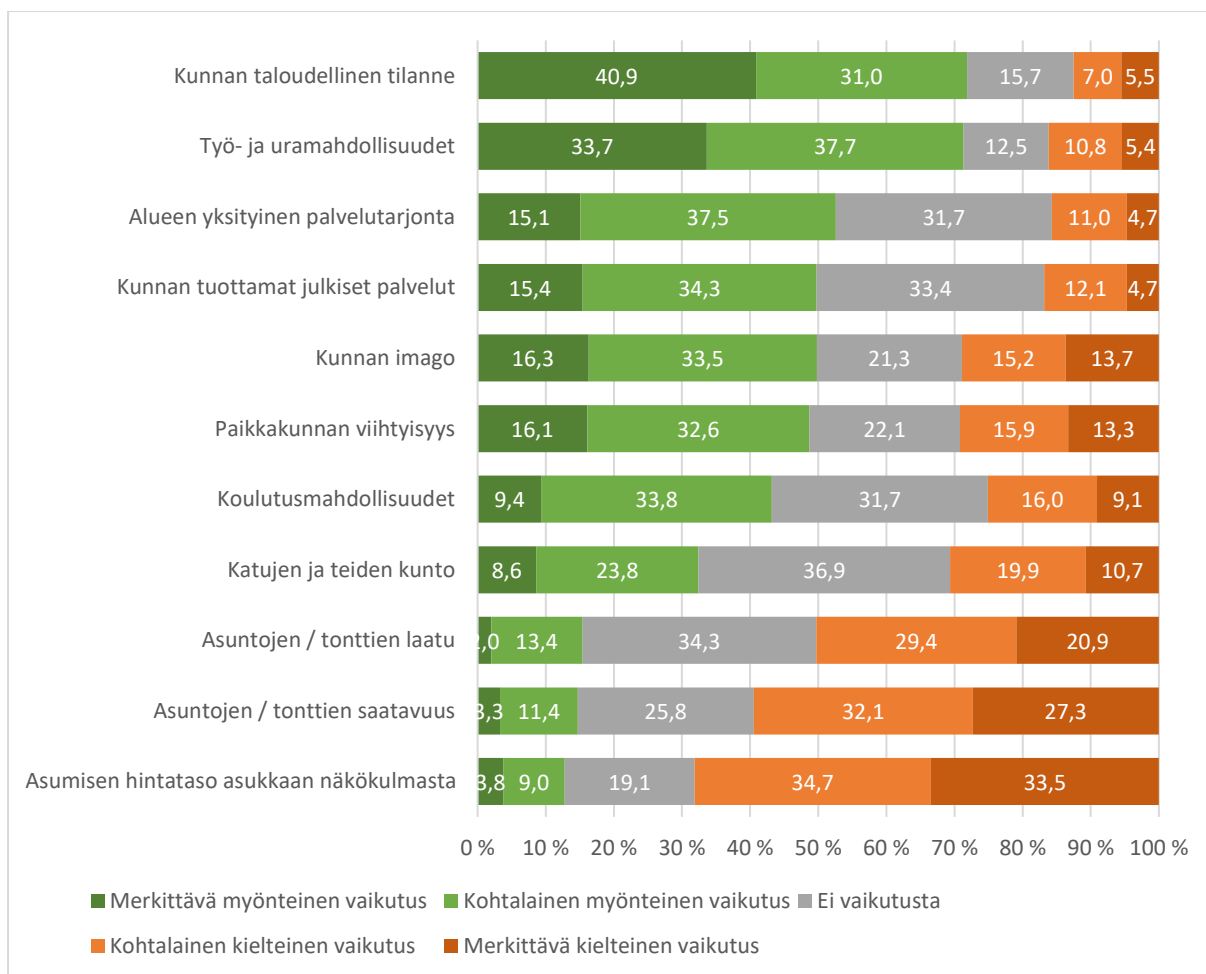

Kuva 6 Tyytyväisyys alueen palvelutarjontaan.

Runsas puolet (54,4 %) vastaajista oli tyytyväisiä kunnan tuottamiin julkisiin palveluihin ja hieman vajaa puolet (46,9 %) ilmoitti tyytyväisyytensä alueen yksityistä palvelutarjontaa kohtaan. Molempien palvelutyyppien kohdalla tyytyväisten osuus laski vuoden 2021 tasosta, jolloin tyytyväisiä kunnan tuottamiin palveluihin oli 67,1 prosenttia ja yksityisiin palveluihin 51,2 prosenttia.

Tyytyväisyys yksityisiin palveluihin on heikentynyt ensimmäisestä kyselystä lähtien. Vastausvaihtoehtojen muutoksesta johtuen ensimmäinen täysin vertailukelpoinen tulos on kuitenkin vuoden 2018 tutkimus, johon verrattuna tyytyväisyys on heikentynyt 24,0 prosenttiyksikköä, mikä on merkittävä muutos. Myös tyytyväisyydessä julkisiin palveluihin on nähtävissä laskeva trendi: tyytyväisten osuus on pienentynyt vuodesta 2018 16,5 prosenttiyksikköä. Molempien palvelutyyppien kohdalla myös tyytymättömien osuus on kasvanut selvästi mittaushistorian aikana. Vuoteen 2018 verrattuna julkisiin palveluihin tyytymättömien osuus on yli kaksinkertainen ja yksityisiin palveluihin tyytymättömien osuus lähes kaksinkertainen (2018: julkiset palvelut 14,6 %, yksityiset palvelut 22,2 %).

Yksityisten palveluiden osalta avovastauksissa useimmin mainitut puutteet olivat kivijalkakauppojen ja ravintoloiden vähyys. Kunnasta koettiin puuttuvan muun muassa ”vaate- ja kenkäliikkeet, ravintolat, pankkipalvelut” (203), jolloin tavarat täytyy ”tilata netistä tai käydä Rovaniemellä ostoksilla” (36). Toisaalta palveluiden heikkeneminen sai osakseen myös ymmärrystä: ”Ainoa huolen aihe kylässä on vähenevä trendi ravintoloiden/baarien suhteen, sekä tarjonta kivijalkakaupoissa. Mutta jos netistä tilataan tavaraa ja vaatteita ja asiakkaita ei tahdo riittää baareihin niin minkäs sille mahtaa.” (97).

Kuva 7 Kaivostoiminnan vaikutukset palveluihin, viihtyisyyteen ja infrastruktuuriin (n=357–359).

Kaivostoiminnan vaikutuksia Sodankylän palveluihin, viihtyisyyteen ja infrastruktuuriin mittaavaa matriisia tiivistettiin poistamalla kohtia, joihin ei aiemmissa tutkimuksissa kaivostoiminnan koettu juurikaan vaikuttaneen, esimerkiksi kulttuuritarjonta, tai jotka arvioidaan muualla tutkimuksessa, kuten liikenneturvallisuus ja luonnon virkistyskäyttömahdollisuudet. Matriisiin lisättiin kunnan imago sekä paikkakunnan viihtyisyys.

Niiltä osin kuin vertailua voidaan tehdä, kokonaisuutena arvioiden vastaajien näkemykset kaivostoiminnan vaikutuksista Sodankylässä olivat selvästi aiempaa kielteisempiä. Ainoastaan kunnan talouden ja asumisen hintatason osalta vastaajat arvioivat tilanteen parantuneen vuodesta 2021.

Myönteisimmin kaivostoiminnan koettiin vaikuttaneen kunnan taloudelliseen tilanteeseen sekä työ- ja uramahdollisuuksiin paikkakunnalla, joiden molempien kohdalla vaikutuksen arvioi myönteiseksi selkeä enemmistö vastaajista (kunnan taloudellinen tilanne 71,9 %, työ- ja uramahdollisuudet 71,4 %). Talousvaikutukset nähtiin selvästi aiempaa myönteisempinä (2021: 53,8 %). Syynä lienee Boliden Kevitsa Mining oy:n vuodelta 2021 maksama runsaan 28

miljoonan euron yhteisövero (Lapin Kansa 9.11.2022). Vastaajat saattoivat myös osin ennakkoida uuden kaivosmineraalilain vaikutuksia kunnan taloudelle tulevaisuudessa.

Myös vaikutuksia yksityisiin sekä kunnan tuottamiin palveluihin, kunnan imagoon sekä paikkakunnan viihtyisyyteen pidettiin pääosin myönteisinä. Yksityisten palveluiden koki parantuneen runsas puolet (52,6 %) ja julkisten palveluiden hieman alle puolet (47,9 %) vastaajista. Kunnan imagon kohdalla vaikutuksen arvioi myönteiseksi niin ikään puolet (49,8 %) vastanneista. Toisaalta runsas neljännes (28,9 %) koki imagon kärsineen kaivostoiminnasta. Vaikutuksia viihtyisyyteen piti myönteisinä 48,7 prosenttia ja kielteisinä 29,2 prosenttia vastaajista. Arviot kaivostoiminnan vaikutuksista viihtyisyyteen ja kunnan imagoon näyttävät avovastausten perusteella kytkeytyvän vastaajan arvomaailmaan. Luontoarvoja painottavat vastaajat kokivat vaikutukset kielteisemmin kuin muut. Huolena oli muun muassa se, että luonnon teollisen käytön lisääntymisen vuoksi ”ei Sodankylässä ole tulevaisuutta lapsiperheille joissa vaalitaan luontoarvoja ja yritetään työllistyä muille kuin kaivossidonnaisille aloille.” (28). Toisaalta kaivosalan koettiin parantaneen viihtyisyyttä, kun ”uusia ihmisiä on muuttanut ja sitä myöten dynamiikkaa on muuttunut parempaan” (16).

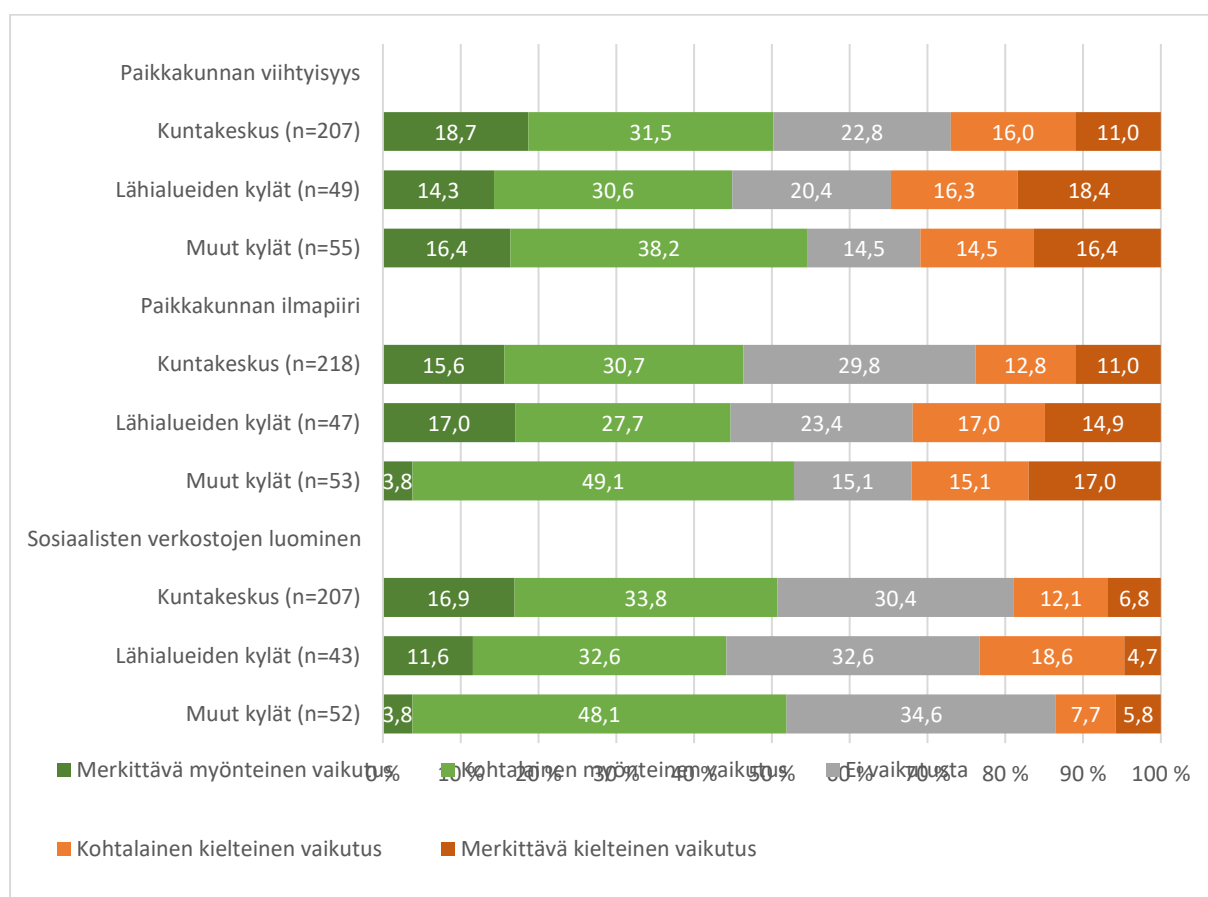
Koulutusmahdollisuuksien katsoi kaivostoiminnan seurauksena parantuneen runsas kaksi viidennestä (43,2 %) vastaajista. Tämä on selvästi vähemmän kuin edellisessä tutkimuksessa (2021: 60,0 %). Samalla aiempaa merkittävästi suurempi osuus arvioi vaikutukset kielteisiksi: neljännes (25,1 %) ajatteli koulutusmahdollisuuksien heikenneen, kun heidän osuutensa vuonna 2021 oli runsas kymmenes osa vastanneista (11,3 %). Avovastausten perusteella tyytymättömyyden kasvun takana on toisen asteen koulutustarjonnan kaventuminen. Eräs vastaaja muisteli, kuinka 20 vuotta sitten paikkakunnalta löytyi ”kauppaoppilaitos, matkailukoulutus, ravintolakoulutus, ompelijoita, metsäkoulu, sähkö, metalli, auto, rakennuspuoli (palkittiin Suomen parhaana) (228) ja toinen kirjoitti, miten Sodankylän on ”pidettävä huolta ja monipuolistettava toisen asteen koulutustarjontaa” (99).

Katujen ja teiden kunto oli hieman alle kolmanneksen (32,4 %) mielestä parantunut ja lähes yhtä suuren osan (30,6 %) mielestä huonontunut kaivostoiminnan seurauksena. Vaikutukset tiestöön arvioitiin hieman aiempaa myönteisemmiksi, mutta ero edelliseen tutkimukseen ei ole suuri.

Vaikutukset asuntoihin, tontteihin sekä asumisen hintatasoon koettiin valtaosin kielteisinä. Asuntojen ja tonttien laadun katsoi heikenneen kaivostoiminnan seurauksena puolet (50,3 %), mikä on 20,8 prosenttiyksikköä aiempaa tutkimusta enemmän. Asuntojen ja tonttien saatavuus puolestaan oli huonontunut kolmen viidesosan (59,4 %) mielestä. Sekä laadun että saatavuuden osalta myönteisinä vaikutuksia pitäneiden osuus pieneni ja tyytymättömien osuus kasvoi vuoden 2021 tutkimukseen verrattuna. Asumisen hintatasoon asukkaan näkökulmasta kaivostoiminnan katsoi vaikuttaneen kielteisesti selvä enemmistö (68,2 %) vastanneista. Hintatason kohdalla arviot olivat kuitenkin hieman aiempaa myönteisempiä.

3.2 Alueelliset vaikutukset viihtyvyyteen ja palveluihin

Kaivostoiminnan vaikutukset palveluihin ja viihtyvyyteen analysoitiin alueittain, jotta alueelliset erot koetuissa hyödyissä ja haitoissa saatiin esiin. Näkemyksiä eri osa-alueiden suhteen mitattiin eri tavoin kuin aiempina vuosina. Aiemmin vastaajilta on tiedusteltu missä määrin he ovat samaa tai eri mieltä edellä mainittuihin teemoihin liittyvien väittämien suhteen, kun taas uudistetussa kyselyssä vaikutusten laatua tiedusteltiin suoraan. Tämän takia tulokset eivät ole vertailukelpoisia, eikä vertailua tässä siis tehdä.

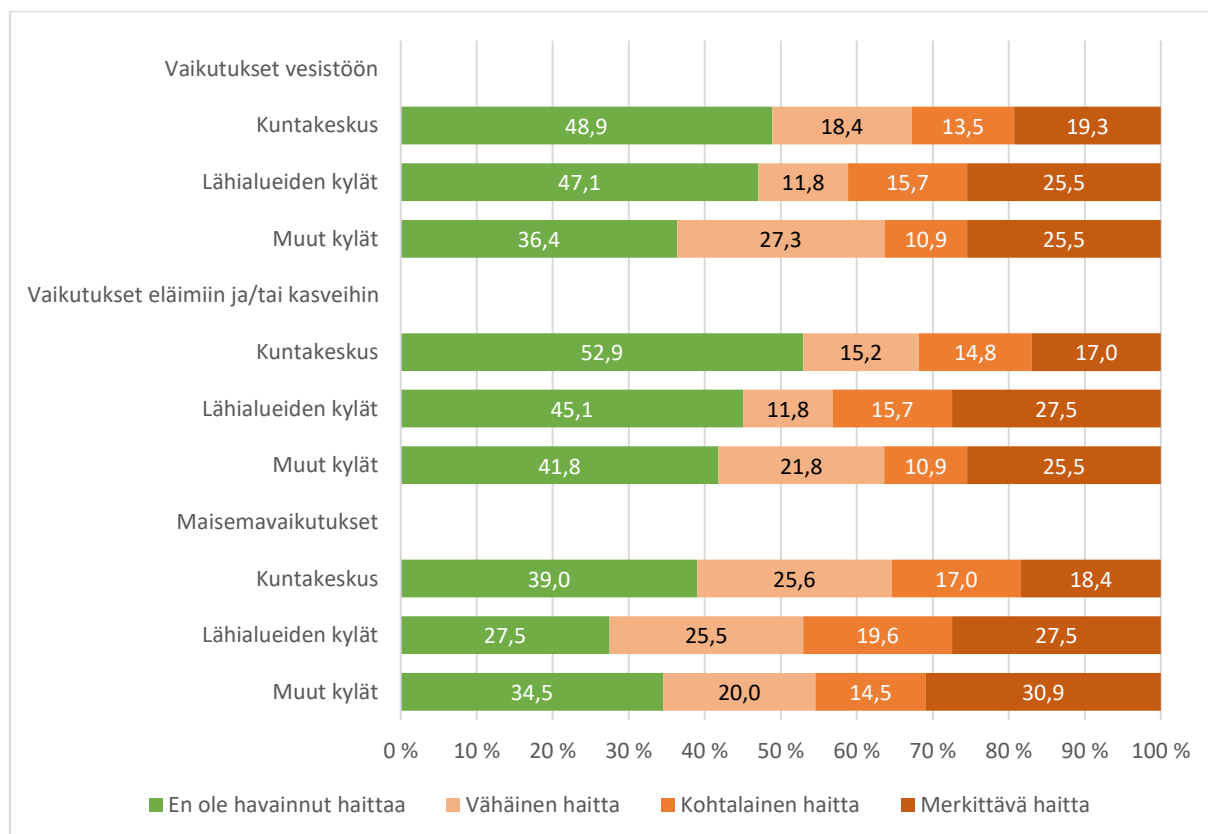
Kuva 8 Vaikutukset viihtyvyyteen, ilmapiiriin ja sosiaalisten verkostojen luomiseen.

Alueellisesta vertailusta nähdään, että myönteisimpinä kaivostoiminnan vaikutuksia pitivät muissa kylissä asuvat vastaajat, joista runsas puolet katsoi kaivostoiminnan parantaneen paikkakunnan viihtyisyyttä (54,6 %) ja ilmapiiriä (52,9 %) sekä vaikuttaneen myönteisesti sosiaalisten verkostojen luomiseen paikkakunnalla (51,9 %). Kielteisimmän vaikutuksen puolesta suhtautuivat lähialueiden kylien vastaajat, joista vaikutuksia piti myönteisinä alle puolet samalla kun vaikutukset kielteisiksi arvioineiden osuus oli jokaisella osa-alueella alueista suurinta. Lähikylissä asuvista vastaajista runsas kaksi viidennestä katsoi viihtyvyyden (44,9 %), ilmapiiriin (44,7 %) ja sosiaalisten verkostojen luomisen (44,2 %) parantuneen

kaivostoiminnan seurauksena. Puolet kuntakeskuksen vastaajista piti vaikutuksia viihtyisyyteen (50,2 %) ja sosiaalisten verkostojen luomiseen (50,7 %) myönteisinä ja runsaan kahden viidenneksen (46,3 %) mielestä kaivostoiminta oli parantanut paikkakunnan ilmapiiriä.

3.3 Ympäristövaikutukset

Myös ympäristövaikutukset analysoitiin alueittain jaotellen vastaajat kuntakeskuksessa, kaivoshankkeiden lähikylissä ja muissa kylissä asuviin. Vaikka kuntalaiset on ryhmitelty asuinpaikkansa mukaan, liikkuvat useat heistä todennäköisesti luonnossa myös laajemmalla alueella ja perustavat siten myös arvionsa näihin havaintoihin. Asuinpaikan mukaan tarkastellen lähikylissä ja muissa kylissä asuvat vastaajat ilmoittivat kuntakeskuksen vastaajia useammin havainneensa kaivostoiminnasta johtuvia ympäristöhaittoja. Verrattuna vuoden 2021 tutkimukseen kokonaisuutena arvioiden ympäristöhaittoja oli havainnut aiempaa suurempi osuus vastaajista. Yleisimmin havaittuja haittoja olivat liikenneturvallisuuden heikentyminen, kielteiset vaikutukset vesistöihin, maisemaan ja luonnonvaraisille kasveille ja eläimille sekä luonnon hyöty- ja virkistyskäytölle aiheutuneet haitat. Vähiten havaittuja haittoja olivat tärinä, haju, kaivoksen valaistus sekä vaaralliset kemikaalit, joita oli havainnut alle puolet vastaajista asuinpaikasta riippumatta.

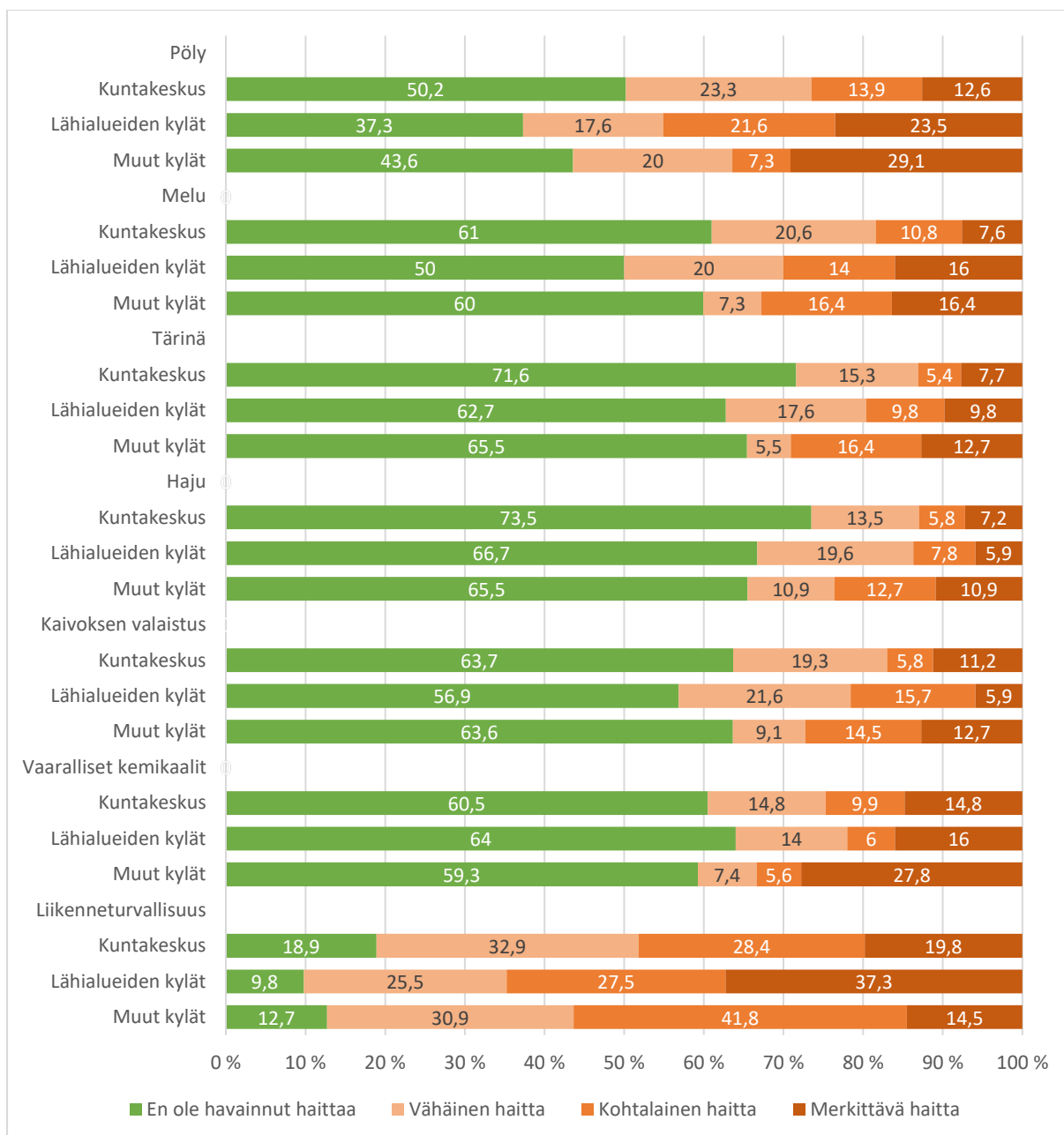
Kuva 9 Vaikutukset luonnonympäristöille. Kuntakeskus n=233, lähikylät n=51 ja muut kylät n=55.

Vesistöhaittoja havaitsi runsas puolet kuntakeskuksen (51,1 %) ja lähikyläiden (52,9 %) vastaajista, kun taas muiden kylien vastaajista yli kolme viidennestä (63,6 %) ilmoitti havainneensa kielteisiä vaikutuksia vesistöihin. Kuntakeskuksen ja muiden kylien osalta haittoja havaitsi aiempaa suurempi osuus (2021: kuntakeskus 43,3 %, muut kylät 53,7 %) kun taas lähikyläiden vastaajista haittoista ilmoitti hieman aiempaa pienempi osuus (2021: 57,1 %).

Noin puolet kuntakeskuksen (47,1 %) ja lähikyläiden (54,9 %) vastaajista ja lähes kolme viidennestä (58,2 %) muiden kylien vastaajista koki eläinten ja kasvien kärsineen kaivostoiminnasta. Haittaa havainneiden osuus oli aiempaa suurempi asuinpaikasta riippumatta, eron ollessa suurinta kuntakeskuksessa asuvien vastaajien kohdalla (2021: kuntakeskus 41,9 %, lähikylät 53,1 % ja muut kylät 56,1 %).

Haitallisia maisemavaikutuksia kokivat etenkin lähialueiden kylissä asuvat, joista lähes kolme neljästä (72,5 %) ilmoitti maisemahaittoista. Muiden kylien vastaajista lähes kaksi kolmannesta (65,5 %) ja kuntakeskuksen vastaajista kolme viidennestä (61,0 %) oli havainnut maisemahaittoja. Kuntakeskuksen ja muiden kylien vastaajista kuitenkin aiempaa pienempi osuus koki maisemalle koituneen haittaa kaivostoiminnasta, kun taas lähikyläiden vastaajissa haittaa havainneiden osuus kasvoi (2021: kuntakeskus 68,6 %, lähikylät 69,4 %, muut kylät 71,4 %).

Keskimäärin maisemahaittoja sekä haittoja luonnonympäristöille ja eläimille havaitsi runsas puolet kuntakeskuksen ja noin kolme viidestä kylien vastaajista (kuntakeskus 53,1 %, lähikylät 60,1 %, muut kylät 62,4 %).

Kuva 10 Kaivosten toimintaan liittyvät vaikutukset. Kuntakeskus n=222–223, lähikylät n=51–51 ja muut kylät n=54–55.

Pölyhaittoja koettiin eniten lähikylissä asuvien vastaajien joukossa. Heistä yli kolme viidennestä (62,7 %) ilmoitti häiritsevistä kaivospölystä. Muiden kylien vastaajista runsas puolet (56,4 %) ja kuntakeskuksen vastaajista vajaa puolet (49,8 %) ilmoitti havainneensa pölyhaittoja. Vuoden 2021 tutkimukseen verrattuna pölyhaittoja havaitsi selvästi suurempi osuus vastaajista kaikissa asuinalueuokissa (2021: kuntakeskus 35,8 %, lähikylät 48,0 %, muut kylät 42,5 %).

Häiritsevää melua oli kokenut puolet (50,0 %) lähikyläisten vastaajista, mikä on hieman vähemmän kuin aiemmin (2021: 56,0 %). Muiden kylien ja kuntakeskuksen vastaajista noin

kaksi viidennestä ilmoitti meluhaitoista (kuntakeskus 39,0 %, muut kylät 40,0 %). Meluhaittoja koettiin kylien asukkaiden parissa hieman aiempaa vähemmän, kuntakeskuksen vastaajien parissa taas hieman aiempaa enemmän (2021: kuntakeskus 35,8 %, muut kylät 42,5 %). Meluhaitta liitettiin avovastauksissa osin myös liikenteeseen: ”Asukkaan näkökulmasta liikenne on lisääntynyt, meluhaitta sen myötä ja päästöt” (295).

Tärinää oli havainnut runsas kolmannes (34,5 %) muiden kylien ja vajaa kaksi viidennestä (37,3 %) lähikylien vastaajista. Kuntakeskuksessa asuvista vastaajista tärinästä ilmoitti 28,4 prosenttia vastaajista, mikä on 12,4 prosenttiyksikköä aiempaa enemmän. Tärinää havainneiden osuus kasvoi myös kylissä asuvien vastaajien joukossa (2021: lähikylät 34,7 %, muut kylät 31,7 %).

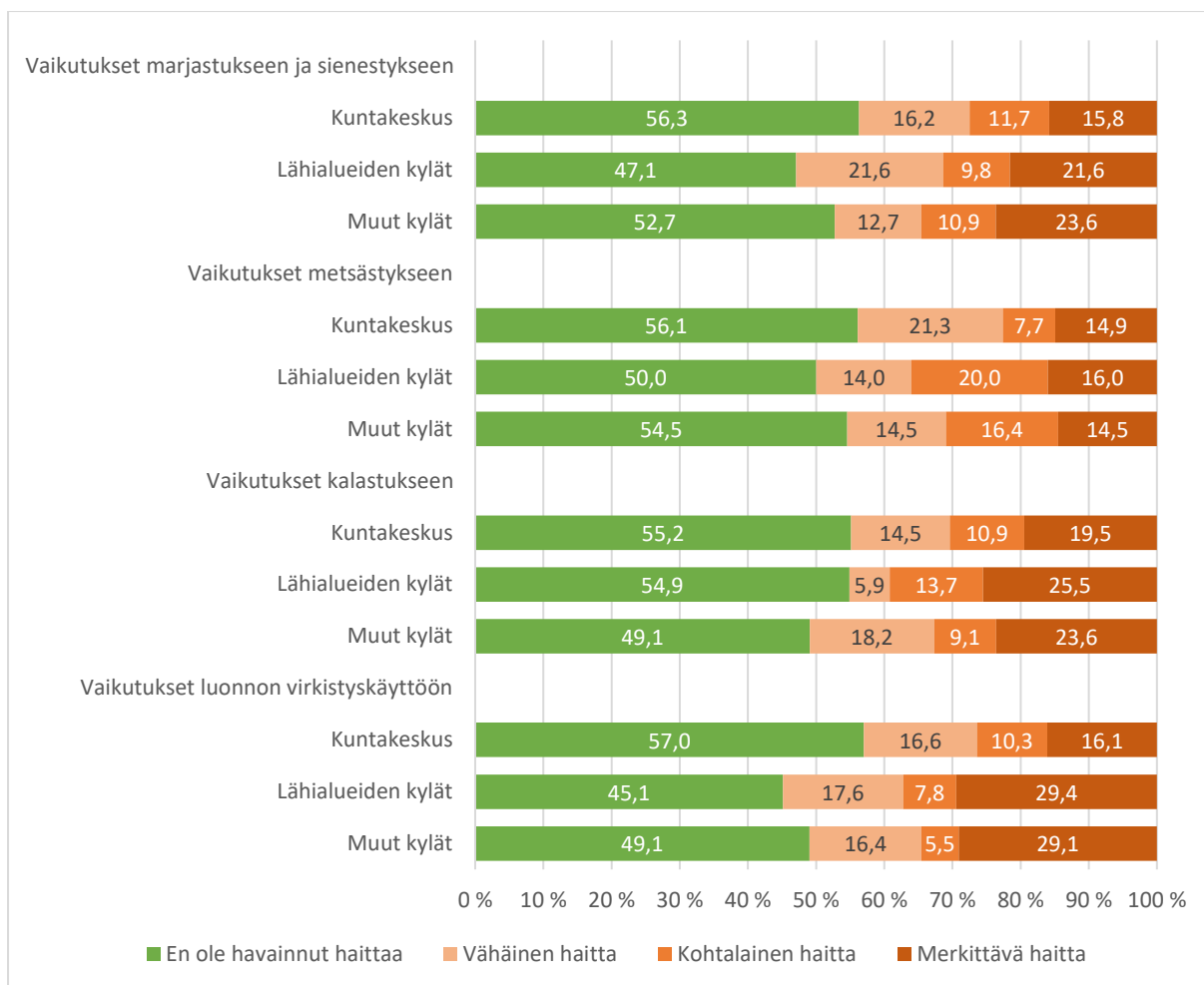
Hajuhaittoja havainneita oli kylien vastaajissa noin kolmannes (lähikylät 33,3 %, muut kylät 34,5 %) ja kuntakeskuksen vastaajissa runsas neljännes (26,5 %). Häiritsevää hajusta ilmoitti selvästi aiempaa suurempi osuus vastaajista riippumatta asuinpaikasta (2021: kuntakeskus 17,6 %, lähikylät 20,0 %, muut kylät 24,4 %). Suhteellisesti ero oli suurin lähikylien vastaajien kohdalla haittaa havainneiden osuuden kasvaessa 13,3 prosenttiyksikköä vuoteen 2021 verrattuna.

Kaivoksen valaistuksen koki häiritsevänä hieman yli kaksi viidestä (43,1 %) lähikylien vastaajista. Kuntakeskuksen ja muiden kylien vastaajissa osuus oli runsas kolmannes (kuntakeskus 36,3 %, muut kylät 36,4 %). Myös valaistuksen aiheuttamaa haittaa koki aiempaa suurempi osa vastaajista asuinpaikasta riippumatta (2021: kuntakeskus 24,1 %, lähikylät 36,0 %, muut kylät 34,1 %).

Vaarallisista kemikaaleista aiheutuneita haittoja koki noin kaksi viidestä kuntakeskuksen (39,5 %) ja muiden kylien (40,7 %) vastaajista ja runsas kolmannes (36,0 %) lähikylien vastaajista. Kuntakeskuksen ja lähikylien vastaajien kohdalla haittoja havainneiden osuus kasvoi ja muiden kylien vastaajien kohdalla pieneni aiempaan verrattuna. Selkeintä muutos oli kuntakeskuksen vastaajissa, joista 12,2 prosenttiyksikköä aiempaa suurempi osuus ilmoitti kemikaalihaitoista.

Kuten aiempinakin vuosina, myös tällä kertaa liikenneturvallisuuden heikentyminen oli yleisimmin havaittu kaivostoimintaan liittyvä haitta. Peräti yhdeksän kymmenestä (90,2 %) lähikylien vastaajista koki liikenneturvallisuuden heikenneen. Muissa kylissä asuvista vastaajista lähes yhtä suuri osa (87,3 %) koki kaivostoiminnan heikentäneen liikenneturvallisuutta. Vähiten liikenneturvallisuushaitoista ilmoittivat kuntakeskuksen vastaajat, joista heistäkin 81,1 prosenttia oli havainnut haittoja turvallisuudelle. Asuinalueesta riippumatta haittoja havainneiden osuus oli aiempaa suurempi (2021: kuntakeskus 73,3 %, lähikylät 87,8 %, muut kylät 78,6 %).

Keskimääri melun, pölyn ja valaistuksen kaltaisia kaivosalueen toimintaan liittyviä haittoja havaitsi noin puolet kylien vastaajista ja runsas kaksi viidennestä kuntakeskuksen vastaajista (kuntakeskus 42,9 %, lähikylät 50,4 %, muut kylät 47,1 %). Haitoista ilmoitti nyt merkittävästi aiempaa suurempi osuus vastaajista asuinpaikasta riippumatta (2021: kuntakeskus 26,1 %, lähikylät 37,9 % ja muut kylät 36,9 %).

Kuva 11 Vaikutukset luonnon hyöty- ja virkistyskäytölle. Kuntakeskus n=221–223, lähikylät n=50–51 ja muut kylät n=55.

Kaivostoiminnan koki haitanneen marjastusta ja sienestystä runsas puolet (52,9 %) lähikylien ja vajaa puolet (47,3 %) muiden kylien vastaajista. Kuntakeskuksessa asuvista vastaajista hieman yli kaksi viidennestä (34,7 %) ilmoitti haitoista marjastukseen ja sienestykseen, mikä on 11,6 prosenttiyksikköä enemmän kuin vuonna 2021. Myös aiempaa suurempi osuus kylien vastaajista ilmoitti haitoista, mutta muutos ei ollut yhtä selvä kuin kuntakeskuksen vastaajien kohdalla (2021: lähikylät 46,0 %, muut kylät 41,5 %).

Metsästykselle aiheutuneita haittoja havaitsi puolet (50,0 %) lähikylien ja vajaa puolet (45,5 %) muiden kylien vastaajista kuntakeskuksen kohdalla osuuden ollessa runsas kaksi viidestä (43,9 %) vastaajasta. Kuntakeskuksen ja lähikylien vastaajista aiempaa suurempi osuus koki kaivostoiminnan haitanneen metsästystä, kun taas muiden kylien vastaajista hieman aiempaa pienempi osuus ilmoitti haitoista (2021: kuntakeskus 36,4 %, lähikylät 48,0 %, muut kylät 46,3 %).

Kalastukselle katsoi koituneen haittaa puolet (50,9 %) muiden kylien ja hieman alle puolet lähikylien (45,1 %) ja kuntakeskuksen (44,8 %) vastaajista. Muiden kylien vastaajien kohdalla haittaa havainneiden osuus pieneni aiemmasta, muiden alueiden kohdalla kasvoi. Suurinta

muutos oli kuntakeskuksen vastaajissa, joista 12,0 prosenttiyksikköä aiempaa suurempi osuus koki kaivostoiminnan haitanneen kalastusta.

Luonnon virkistyskäytölle aiheutuneita haittoja ilmoitti havainneensa runsas puolet kylien vastaajista (lähikylät 54,9 %, muut kylät 50,9 %) ja hieman yli kaksi viidestä (43,0 %) kuntakeskuksen vastaajasta. Haittoja havainneiden osuus laski muiden kylien vastaajissa ja kasvoi lähikylien ja kuntakeskuksen vastaajissa. Kaivostoiminnan koki haitanneen luonnon virkistyskäyttöä hieman aiempaa pienempi osuus muiden kylien vastaajista, kun taas lähikylien ja kuntakeskuksen vastaajissa haittaa havainneiden osuus kasvoi (2021: kuntakeskus 38,2 %, lähikylät 49,0 %, muut kylät 58,5 %).

Keskimäärin kaivostoiminnan vaikutukset luonnon hyöty- ja virkistyskäytölle haitallisiksi kokeneita oli kuntakeskuksen vastaajista runsas kaksi viidennestä ja kylien vastaajista noin puolet (kuntakeskus 43,9 %, lähikylät 50,7 %, muut kylät 48,7 %).

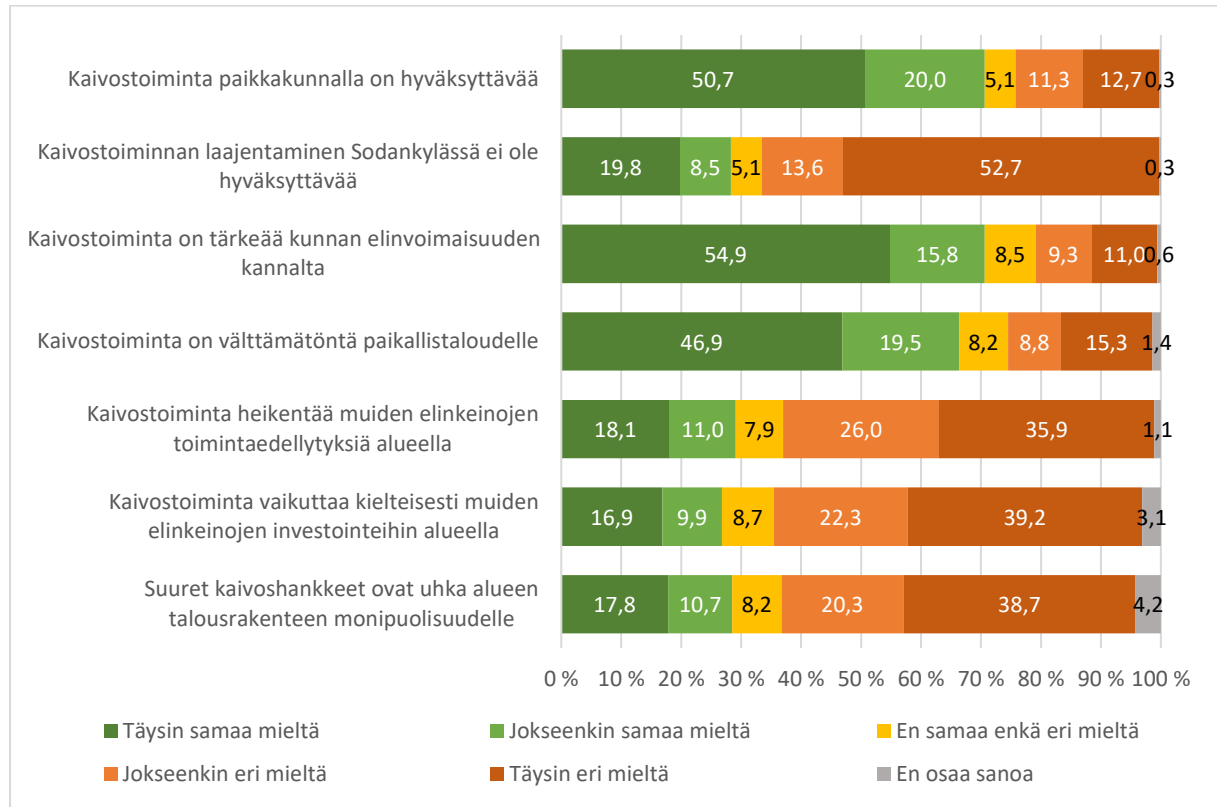
4 Kaivostoiminnan hyväksyttävyyttä Sodankylässä

Luvussa tarkastellaan tekijöitä, jotka vaikuttavat kaivannaisalan yleiseen hyväksyttävyyteen paikkakunnalla. Vastaajat ovat arvioineet alan kokonaisvaikutuksia esimerkiksi kunnan elinvoimaisuuteen ja paikallistalouteen ja siihen, miten kaivostoiminta vaikuttaa muiden elinkeinojen kehittymiseen. Koko alan yhteiskunnallinen hyväksyttävyyttä, legitimitetti, kytkeytyy myös sääntelyyn ja valvontaan ja siksi kuntalaisilta on kysytty näkemyksiä institutionaalisesta kehikosta, jossa kaivannaisala toimii. Yhteiskunnallinen hyväksyntä liittyy myös siihen, millaisena kansalaiset näkevät kaivannaisalan roolin esimerkiksi ilmastonmuutoksen torjunnassa, tarvittavien ”akkumineraalien” tuotannossa. Väittämiin kuuluu myös kysymys Euroopan Unionin sisäisestä taakanjaosta pyrkimyksessä raaka-aineiden omavaraisuuteen – onko oikein, että uusia kaivoksia avataan EU:n pohjoisille alueille mantereen kulutuksen kattamiseksi. (Peltonen 2016.)

4.1 Kaivostoiminnan hyväksyttävyyttä

Puolet (50,7 %) vastaajista hyväksyi kaivostoiminnan paikkakunnalla täysin ja viidennes (20,0 %) hieman ehdollisemmin. Monet kaivoksiin paikkakunnalla myönteisesti suhtautuvat kokivat kaivostoiminnan pelastaneen Sodankylän, kuten eräs vastaaja näkemyksen kiteytti: ”2010 tämä kylä oli kuin kuoleva potilas, joka oli saanut parantavan lääkkeen: kaivoksen tuomat työpaikat ja ihmisiä.” (10). Edelliseen tutkimukseen verrattuna hyväksyvien osuus kuitenkin laski 6,9 prosenttiyksikköä. Samalla kaivostoiminnan hyväksyttävyyteen kielteisesti suhtautuvien vastaajien osuus kasvoi 8,5 prosenttiyksikköä. Vastaajia huoletti muun muassa miten Sodankylän käy, ”kun kaivos loppuu ja miten eletään saastuneen ympäristön kanssa.” (12). Monista avovastauksista on luettavissa punninta, jota käydään työpaikkojen ja luontoarvojen välillä: ”Kaivoksiin minulla on kahtalainen suhtautuminen - toisaalta niitä

tarvitaan työpaikkojen takaamiseksi, mutta toisaalta minua huolettaa niiden ympäristövaikutukset.” (131). Hyväksynnän tason kohdalla on syytä muistaa kaivannaisalan työntekijöiden huomattava yliedustus aineistossa. Kaivannaisalalta ensisijaisen toimeentulonsa saavista 90,8 prosenttia hyväksyi kaivostoiminnan paikkakunnalla.

Kuva 12 Kaivostoiminnan hyväksyttävyyys Sodankylässä (n=353–355).

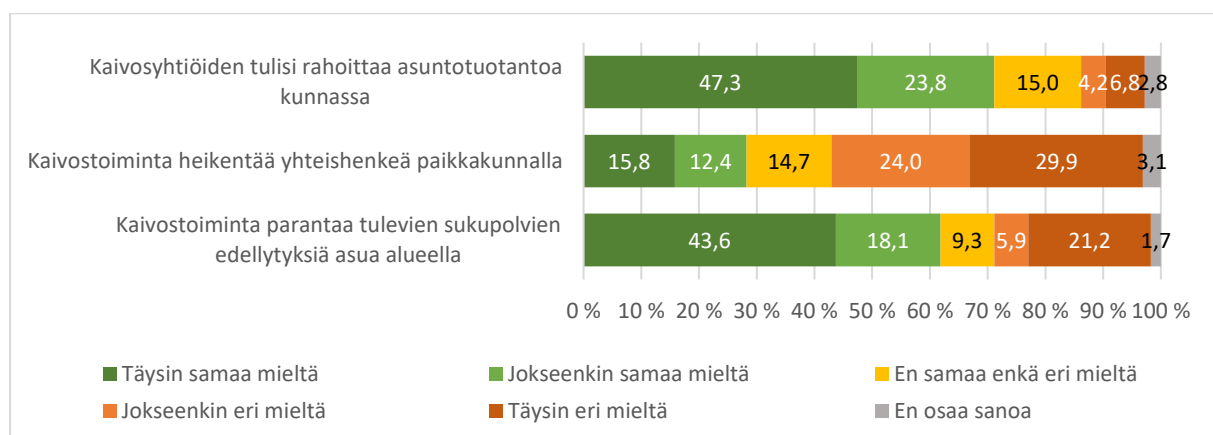
Kaivostoiminnan laajentamiseen Sodankylässä suopeasti suhtautui kaksi kolmesta (66,3 %) vastaajasta runsaan neljänneksen (28,3 %) vastustaessa laajentamista. Myös kaivostoiminnan laajentamiseen liittyi vahvasti kokemus vireämmästä kunnasta: ”Kaivostoiminta on tuonut elämää Sodankylään. Toivottavasti uusia kaivoksia saadaan avattua, muuten kunta näivettyy.” (1). Toisaalta positiivisia vaikutuksia työllisyyteen ja elinvoimaan haluttiin hajauttaa ajallisesti: ”Toimivia kaivoksia voisi olla yksi kerrallaan. Kevitsan tuotanto lähtee jo laskuun 2024 ja loppuu näillä näkymin 2035. Sitten aikaisintaan uusi kaivos, joka toisi uudet työpaikat.” (79).

Selkeä enemmistö (70,7 %) vastaajista piti kaivostoimintaa tärkeänä kunnan elinvoimaisuuden kannalta, mikä on 8,4 prosenttiyksikköä vähemmän kuin edellisessä tutkimuksessa. Samalla myös kriittisesti kaivostoiminnan elinvoimavaikutusten merkitykseen suhtautuneiden osuus kasvoi aiemmasta runsaasta kymmenyksestä (12,7 %) viidennekseen (20,3 %). Kaivostoimintaa piti välttämättömänä paikallistaloudelle kaksi kolmesta (66,4 %) vastaajasta hieman alle neljänneksen (24,1 %) ollessa eri mieltä.

Kaivostoiminnan katsoi heikentävän muiden elinkeinojen toimintaedellytyksiä alueella vajaa kolmannes (29,1 %) vastaajista, mikä on 9,1 prosenttiyksikköä enemmän kuin vuonna 2021. Enemmistö (61,9 %) vastaajista ei kuitenkaan arvioinut haittaa muille elinkeinoille koituvan. Vastaajat arvioivat vaikutuksia muiden elinkeinojen investointeihin pitkälti samoin kuin vaikutuksia muiden elinkeinojen toimintaedellytyksiinkin. Runsas neljännes (26,8 %) katsoi muiden elinkeinojen investointien heikentyvän kaivostoiminnan, kun taas kahden viidenneksen (61,5 %) mielestä haittaa investoinneille ei koidu. Enemmistö (59,0 %) vastaajista ei myöskään kokenut suurten kaivoshankkeiden uhkaavan alueen talousrakenteen monipuolisuutta.

Valtaosa vastaajista koki, ettei kaivostoiminnalla ollut ollut vaikutusta heidän toimialalleen tai elinkeinolleen. Toimialoittain tarkasteltaessa vaikutukset eivät myöskään juurikaan keskittyneet. Systemaattisesti myönteisistä vaikutuksista kertoivat lähinnä kaivannaisalalla työskentelevät sekä kaupan alan työntekijät, joille kaivokset olivat tuoneet ”uusia asiakkaita myymälään” (206). Kaupan alalla myös koettiin kaivosten olevan ”elinehto elinkeinotoiminnalle” (240).

Haitoista toistuvasti kertovat puolestaan saivat pääasiallisen toimeentulonsa porotaloudesta tai matkailusta. Matkailualan osalta Sodankylän maine kaivospaikkakuntana nousi yhdeksi keskeiseksi selittäjäksi: ”Imago haitta matkailualalle. Ei kaivoksia tulla katsomaan ja puhdas ilma ja luonto on jo nyt arvokkaampaa kuin kulta.” (268). Matkailualan katsottiin kärsivän kaivostoiminnasta myös Sodankylän seutua laajemmin: ”Kaivostoiminta uhkaa ja haittaa koko Lapin luonto- ja elämymatkailua ja sen tulevaisuutta. Eivät ulkomaiset turistit halua tulla kaivosten läheisyyteen lomiaan viettämään. Saastuttava kaivostoiminta on myös vakava mainehaitta, joka kasvaa tulevaisuudessa.” (143). Poronhoidosta elantonsa saavat puolestaan olivat huolissaan, miten ”koko ajan pirstoutuva laidunmaa elättää porot” (77). Myös ”laidunten menetykset, laidunten pirstoutuminen, porojen kuolemat (mm. liikenne), lupon häviäminen, vesien pilaantuminen” (316) sekä ”pöly-, melu- ja värinävaikutukset” (108) aiheuttivat huolta.

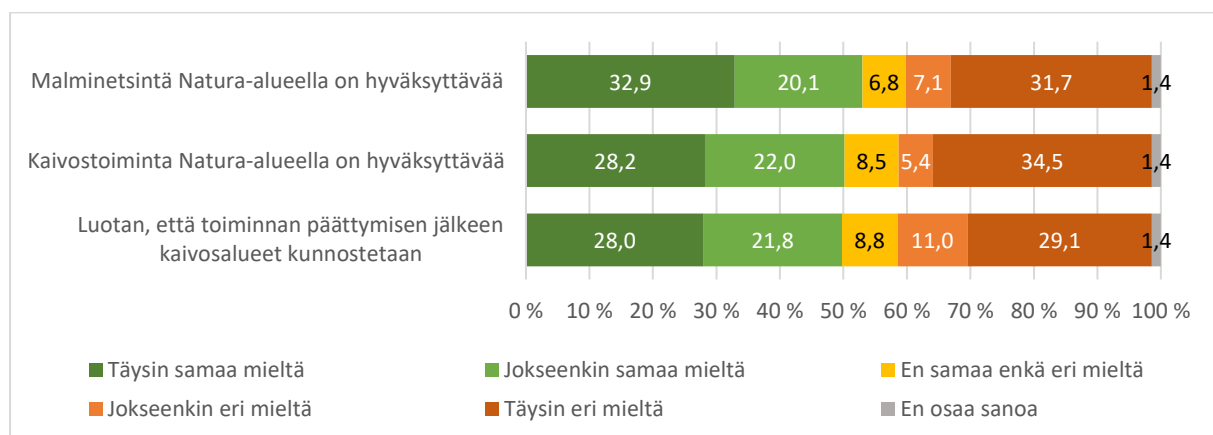

Kuva 13 Asuntotuotanto, yhteishenki ja tulevat sukupolvet (n=353–354).

Valtaosa (71,1 %) vastaajista ajatteli, että kaivosyhtiöiden tulisi rahoittaa asuntotuotantoa kunnassa. Sodankylää pitkään vaivannut asuntopula ja kalliit vuokrat nousivat usein esille myös avovastauksissa, joissa niin ikään toivottiin yhtiöiden panosta tilanteen ratkaisemiseksi: ”Kaivokset voisivat hyvinkin rahoittaa asuntotuotantoa, koska nyt on kaivostyöntekijöiden myötä kohtuuhintaisista asunnoista todella suuri pula.” (137) Sodankylän tulevaisuutta koskevassa avovastauksessaan eräs vastaaja muotoili vuoteen 2050 ulottuvan positiivisen tulevaisuuskuvan seuraavasti: ”Kaivosyhtiöt ovat osallistuneet avokätisesti kylän kehittämiseen erityisesti osallistumalla asuntotuotantoon ja virkistystoiminnan kehittämiseen” (99).

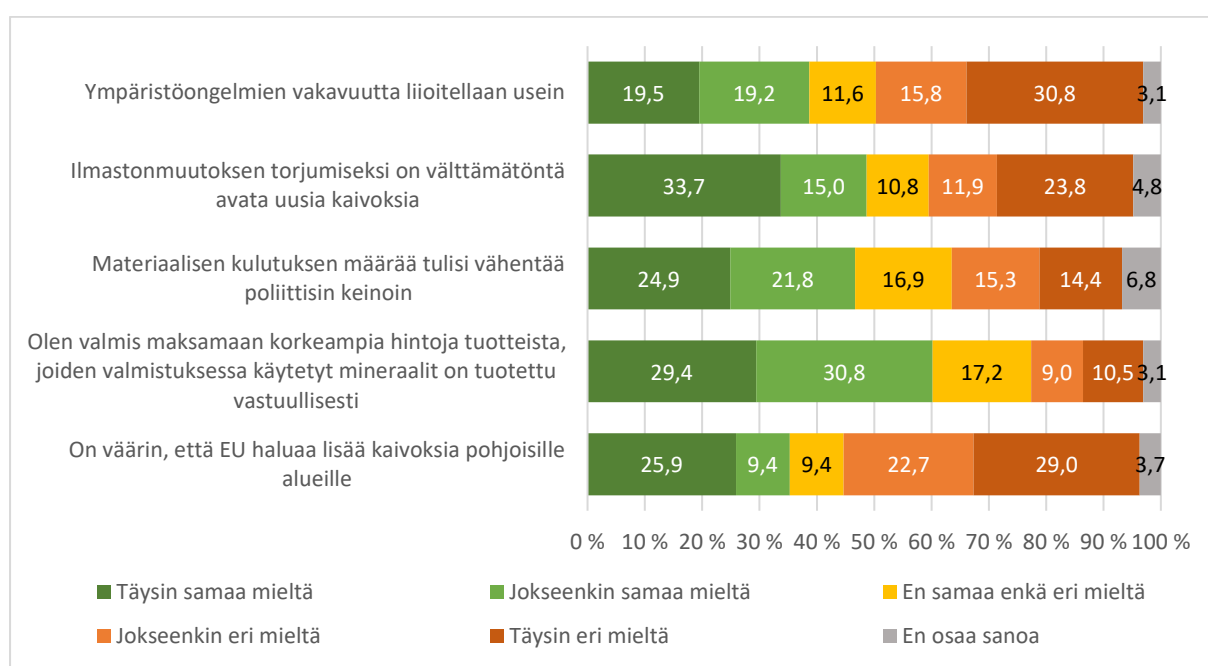
Vaikutukset paikkakunnan yhteishenkeen koki kielteiseksi hieman yli neljännes (28,2 %) kun taas runsas puolet (53,9 %) katsoi ettei yhteishenki ollut kaivostoiminnan takia paikkakunnalla huonontunut. Suhtautuminen kaivannaisalaan on seurantatutkimusten aikana muuttunut kuitenkin kriittisemmäksi ja jakautuneemmaksi, mikä näkyy en osaa sanoa - vastausvaihtoehdon samoin kuin arviointiasteikon keskimmäisen vaihtoehdon valinneiden osuuden pienentymisenä. Avovastausten perusteella myös vastaajat ovat muutoksen huomanneet. Eräs kertoi havainneensa, että ”ihmiset ovat viimeaikoina jakautuneet kaivoslasiin ja vastustajiin ja muutenkin tuntuu että kinastelua on enemmän” (317) ja toinen peräänkuulutti toimenpiteitä yhteisöllisyyden tueksi: ”Jotain pitäisi tehdä sille, että kuntalaiset ovat jakautuneet eri leireihin. On ”kaivoslaisia” ja niitä, jotka eivät hyödy kaivoksista mitenkään eivätkä niitä hyväksy.” (184).

Enemmistö (61,7 %) vastaajista ajatteli kaivostoiminnan parantavan tulevien sukupolvien edellytyksiä asua alueella. Kaivostoiminnan katsottiin voivan ”lisätä kunnan väestökehitystä tai ainakin pysäyttää sen laskemisen, sekä monipuolistaa kuntaa muutenkin” (2). Kaivosten myönteiset vaikutukset paikkakunnan tulevaisuudelle liitettiin useimmiten juuri työllisyyteen ja väestörakenteeseen. Avovastauksissa toivottiin, että Sodankylä olisi tulevaisuudessa ”muuttovoittoinen kunta, jossa on paljon lapsiperheitä” (25), mutta myös huoli kaivosten aiheuttamista ympäristövahingoista oli läsnä: ”Pahinta olisi, että meille kävisi niin kuin Talvivaaran kaivokselle ja sen lähiseudulle.” (25). Elinkeinojen osalta toivottiin monipuolisuutta ja toimivaa yhteistyötä eri alojen välillä: ”Toivoisin Sodankylän olevan vireä ja elinvoimainen kunta, jossa eri toimialat toimivat hyvässä yhteistyössä viranomaisten ja asukkaiden kanssa.” (162)

Kuva 14 Kaivannaisalan toiminta Natura-alueella ja kaivosalueiden kunnostus (n=353–354).

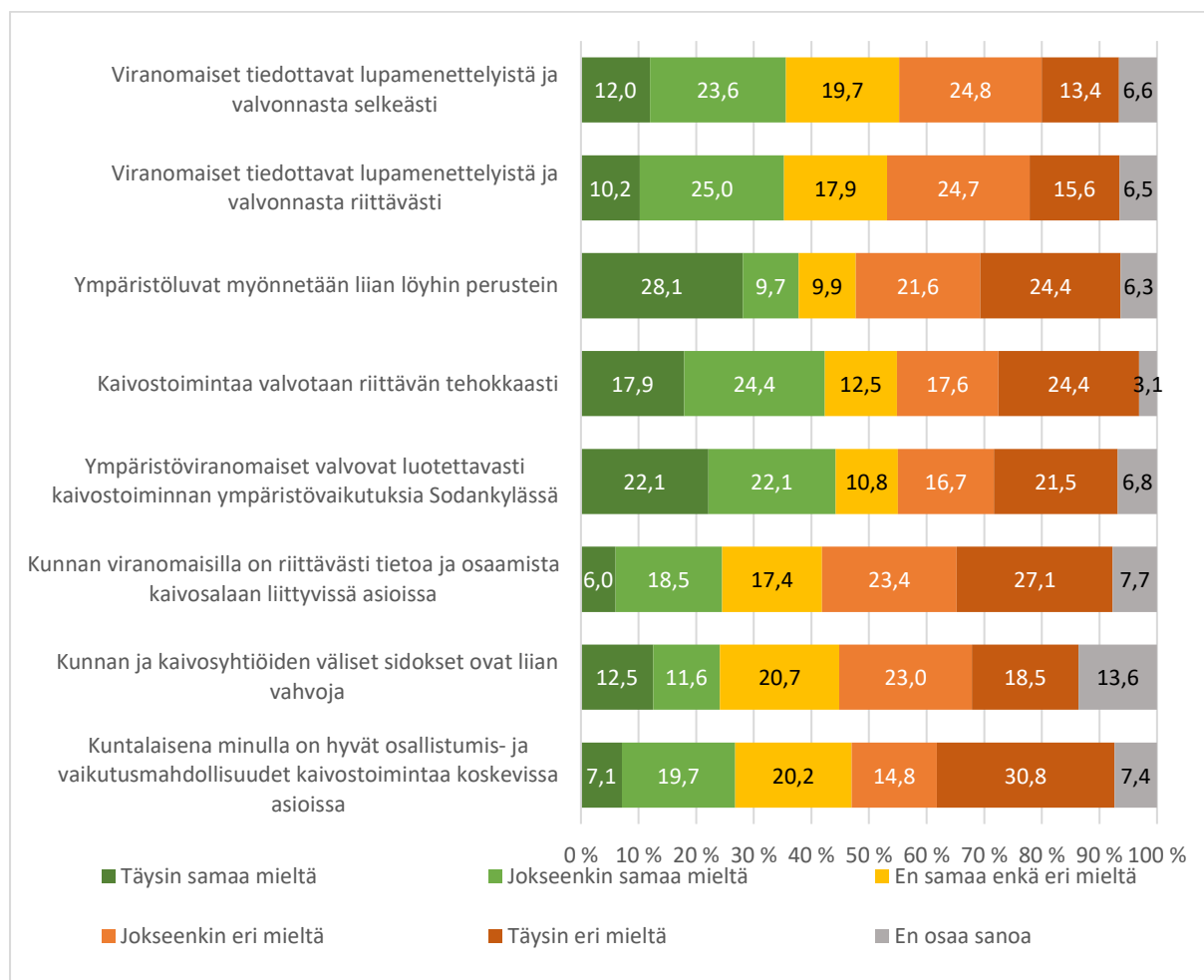
Kaivannaisalan toiminta Natura-alueella jakoi vastaajia. Malminetsinnän suojellulla alueella hyväksyi runsas puolet (53,0 %) ja sitä vastusti hieman alle kaksi viidennestä (38,8 %) vastaajista. Kaivostoiminnan kohdalla osuudet olivat lähes samat: puolet (50,2 %) hyväksyi, kaksi viidennestä (39,9 %) vastusti. Suhtautumisessa Natura-suojeltujen alueiden kaivannaisalan käyttöön on nähtävissä selvä muutos vuoteen 2021 verrattuna. Malminetsinnän hyväksyi 7,8 prosenttiyksikköä ja kaivostoiminnan 6,2 prosenttiyksikköä pienempi osuus kuin edellisessä tutkimuksessa. Vastaavasti malminetsintää suojelualueilla vastustavien osuus kasvoi 10,0 prosenttiyksikköä ja kaivostoimintaa vastustavien osuus 6,9 prosenttiyksikköä. Kaivosalueiden kunnostukseen toiminnan päättymisen jälkeen luotti puolet (49,8 %) vastaajista, kun taas kaksi viidesosaa (40,1 %) vastaajista suhtautui alueiden kunnostamiseen epäilevästi.

Kuva 15 Ympäristöongelmat ja vastuullisuus (n=352–354).

Ympäristöongelmia ja vastuullisuutta käsittelevät teemat jakoivat vastaajia voimakkaasti. Ympäristöongelmien vakavuutta piti liioiteltuna kaksi viidestä (38,7 %) vastaajasta, kun taas lähes puolet (46,6 %) katsoi ettei näin ollut. Uusien kaivosten avaamista piti välttämättömänä ilmastonmuutoksen torjumisessa hieman alle puolet (48,7 %) vastaajista. Toisaalta runsas kolmannes (35,7 %) vastaajista ajatteli, ettei ilmastonmuutoksen vastainen taistelu uusia kaivoksia edellyttä. Materiaalisen kulutuksen määrän vähentämistä poliittisin keinoin kannatti 46,7 prosenttia ja vastusti 29,7 prosenttia vastaajista. Kolme viidennestä (60,2 %) vastaajista puolestaan ilmoitti olevansa valmis maksamaan korkeampia hintoja tuotteista, joiden valmistuksessa käytetyt mineraalit on tuotettu vastuullisesti. EU:n pyrkimyksen lisätä kaivosten määrää pohjoisilla alueillaan hyväksyi hieman yli puolet (51,7 %) vastaajista runsaan kolmanneksen (35,3 %) pitäessä pyrkimystä vääränä. Kielteisesti suhtautuvien osuus kasvoi 8,4 prosenttiyksikköä edellisestä tutkimuksesta.

4.2 Viranomaisvalvonta ja osallistuminen päätöksentekoon

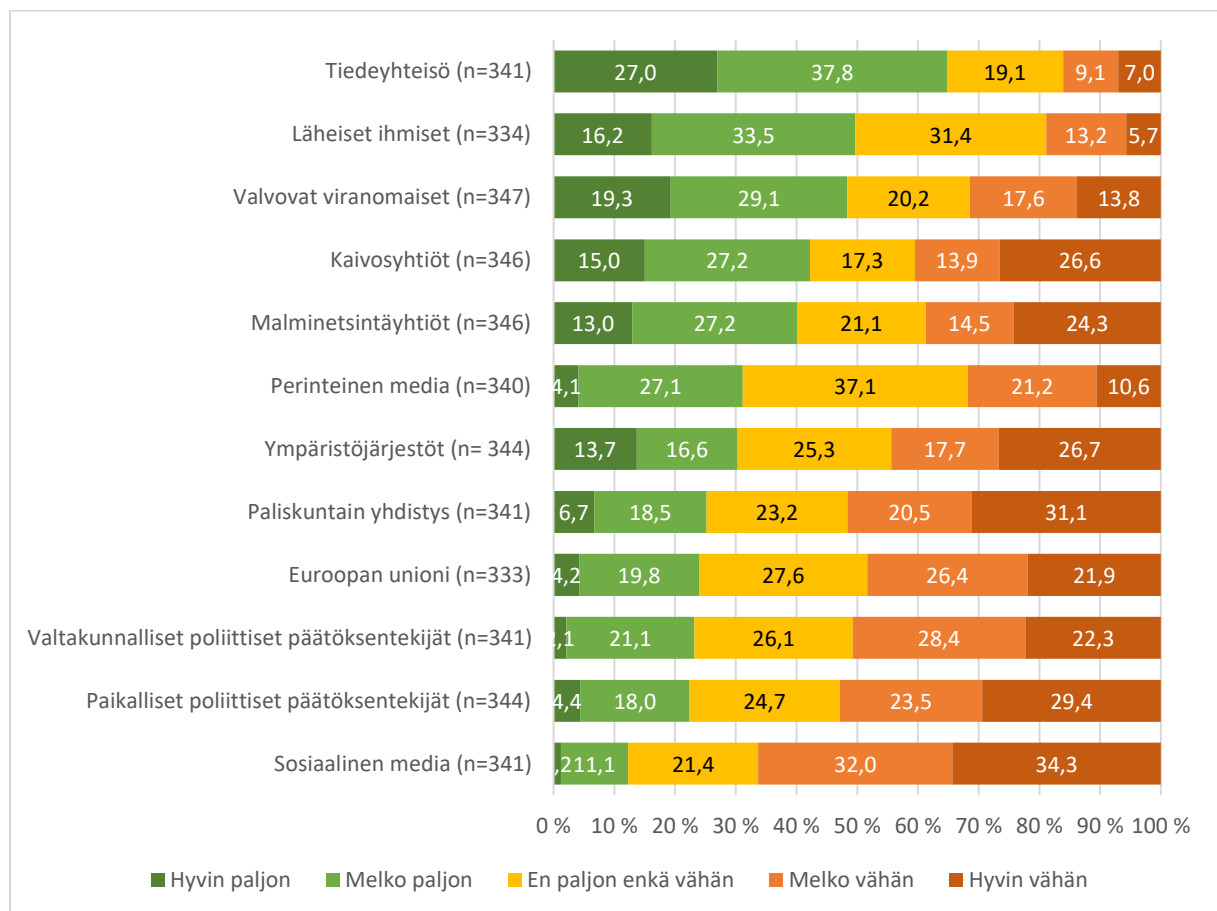

Kuva 16 Viranomaisvalvonta ja päätöksenteko (n= 351–353).

Viranomaisten koki tiedottavan lupamenettelyistä ja valvonnasta selkeästi hieman yli kolmannes (35,6 %) vastaajista mikä on selvästi vähemmän kuin vuoden 2021 tutkimuksessa (50,5 %). Epäselvänä tiedottamista puolestaan piti vajaa kaksi viidennestä (38,2 %) ja myös heidän osuutensa kasvoi verrattuna edelliseen tutkimukseen, jolloin tiedottamisen selkeyttä piti puutteellisena neljännes (25,1 %) vastanneista. Viranomaistiedottamista lupamenettelyistä ja valvonnasta piti riittävänä niin ikään runsas kolmasosa (35,2 %) vastaajista kahden viidestä (40,3 %) kokiessa tiedottamisen riittämättömäksi. Myös tiedottamisen riittävytyden kohdalla arviot olivat aiempaa kielteisempiä. Vuonna 2021 tiedottamista piti riittävänä 43,7 prosenttia ja riittämättömänä 30,6 prosenttia vastanneista. Viranomaisten tiedottamista koskevia väittämiä lukuun ottamatta, viranomaisvalvontaa ja päätöksentekoa arvioitiin pitkälti samoin kuin edellisessäkin tutkimuksessa.

Ympäristölupien myöntämisen perusteita piti liian löyhinä vajaa kaksi viidestä (37,8 %) vastaajasta, kun taas 46,0 prosenttia katsoi myöntöperusteiden olevan vähintään riittävän tiukat. Kaivostoiminnan valvonnan tehokkuuteen luotti runsas kaksi viidennestä (42,3 %)

lähes yhtä suuren osan (42,0 %) epäilläessä tehokkuuden riittävyyttä. Kaivostoiminnan ympäristövaikutusten viranomaisvalvonnan luotettavuuteen Sodankylässä uskoi 44,2 prosenttia ja valvonnan luotettavuuden kyseenalaisti 38,2 prosenttia vastanneista. Kunnan viranomaisten tietoa ja osaamista kaivosalaa koskeissa asioissa piti riittävänä neljännes (24,5 %) ja riittämättömänä puolet (50,5 %) vastaajista. Neljännes (24,1 %) vastaajista koki kunnan ja kaivosyhtiöiden väliset sidokset liian vahvoiksi, kun taas kaksi viidestä (41,5 %) piti sidoksia asianmukaisina. Osallistumis- ja vaikutusmahdollisuutensa kaivostoimintaa koskeissa asioissa hyviksi arvioi hieman yli neljännes (26,8 %) vastaajista. Lähes puolet (45,6 %) kuitenkin koki mahdollisuutensa osallistua ja vaikuttaa kaivostoimintaa koskeviin asioihin heikoiksi.

Kuva 17 Luottamus eri toimijoihin kaivannaisalaa koskeissa asioissa.

Luottamusta eri toimijoihin kaivannaisalaa koskeissa asioissa tiedusteltiin vastaajilta ensimmäistä kertaa, joten vertailua aiempaan ei voida tehdä.

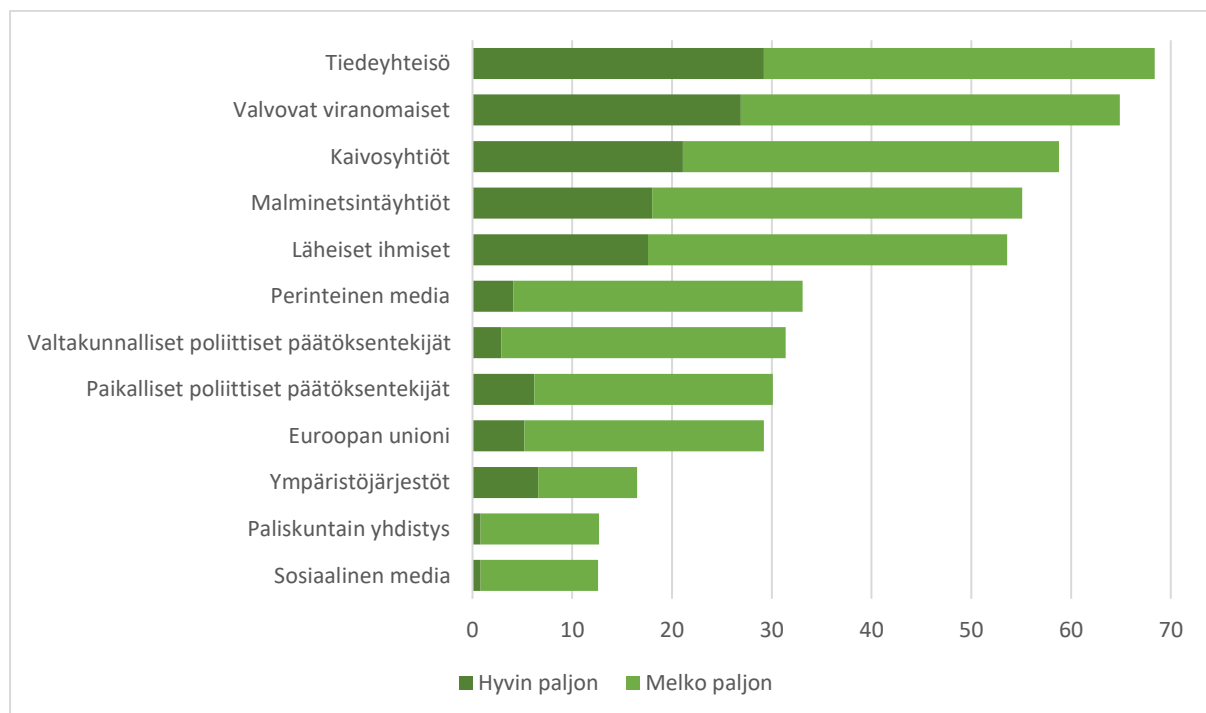
Selvästi luotettavimmaksi tahoksi arvioitiin tiedeyhteisö, johon luotti 64,8 prosenttia vastanneista. Tosin avovastauksissa tuli ilmi myös toisenlaisia näkemyksiä. Eräs vastaaja arveli kyselyä ”pelleilyksi” ja epäili, että emme ”julkaise kaivoskriittikkiä” (227). Seuraavaksi luotettavimpina pidettiin läheisiä ihmisiä ja valvovia viranomaisia, joihin molempiin luotti

hieman alle puolet (läheiset 49,7 %, viranomaiset 48,4 %). Kaksi viidestä ilmaisi luottamuksensa kaivosyhtiöitä (42,2 %) ja malminetsintäyhtiöitä (40,2 %) kohtaan, mutta toisaalta lähes yhtä suuri osuus vastanneista ei kyseisiin toimijoihin luottanut (kaivosyhtiöt 40,5 %, malminetsintäyhtiöt 38,8 %). Luottamuspula yhtiöitä kohtaan nousi esille esimerkiksi kaivostoiminnan vaikutusten arvioinnissa, johon toivottiin riippumattomuutta yhtiöistä: ”kaivos yhtiö EI ole luotettava taho, kun heillä on omat rahat tutkimuksessa mukana” (102).

Ympäristöjärjestöihin luotti vajaa kolmannes (30,3 %) ja Paliskuntain yhdistykseen neljännes (25,2 %) vastanneista. Poliitiikan toimijoista luotettavimmaksi arvioitiin Euroopan unioni, johon luotti 24,0 prosenttia vastaajista. Valtakunnallisiin poliittisiin päätöksentekijöihin puolestaan luotti 23,2 prosenttia ja paikallisiin poliittisiin päätöksentekijöihin 22,4 prosenttia kantansa ilmoittaneista. Perinteinen media koettiin selvästi luotettavampana kuin sosiaalinen media, joka olikin annetuista vaihtoehdoista vähiten luotettu: vain 12,3 prosenttia luotti sosiaaliseen mediaan. Perinteiseen mediaan luottavien osuus (31,2 %) oli lähes sama kuin niiden, jotka eivät luottaneet (31,8 %) perinteisen mediaan kaivannaisalaa koskevissa asioissa.

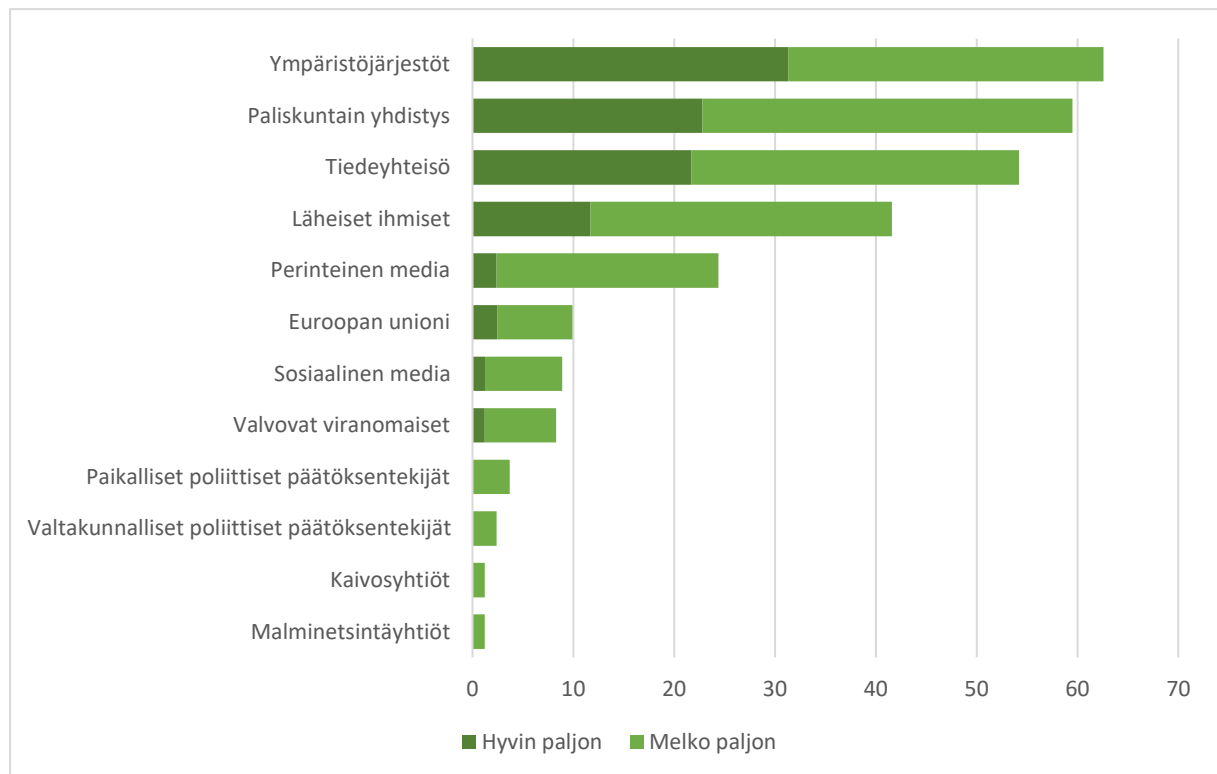
Vastaajien kokema luottamus oli suurempaa kuin epäluottamus vain tiedeyhteisön, valvovien viranomaisten, kaivannaisalan yhtiöiden ja läheisten ihmisten kohdalla. Kaikkia muita toimijoita piti epäluotettavina suurempi osuus kuin luotettavina.

Verrattaessa luottamuksen jakautumista sen mukaan vastasivatko henkilöt myöntävästi vai kieltävästi väitteeseen ”Kaivostoiminta paikkakunnalla on hyväksyttävää”, ovat ryhmien väliset erot luottamuksessa merkittäviä.

Kuva 18 Luottamuksen jakautuminen kaivostoimintaa Sodankylässä kannattavien kohdalla (n= 233–247).

Kaivostoiminnan hyväksyvät luottivat eniten tiedeyhteisöön, valvoviin viranomaisiin sekä kaivosyhtiöihin. Niiden lisäksi myös malminetsintäyhtiöt ja läheiset ihmiset lukeutuivat tahoihin, joihin luotti yli puolet vastanneista. Vähiten luotettiin sosiaaliseen mediaan, Paliskuntain yhdistykseen sekä ympäristöjärjestöihin.

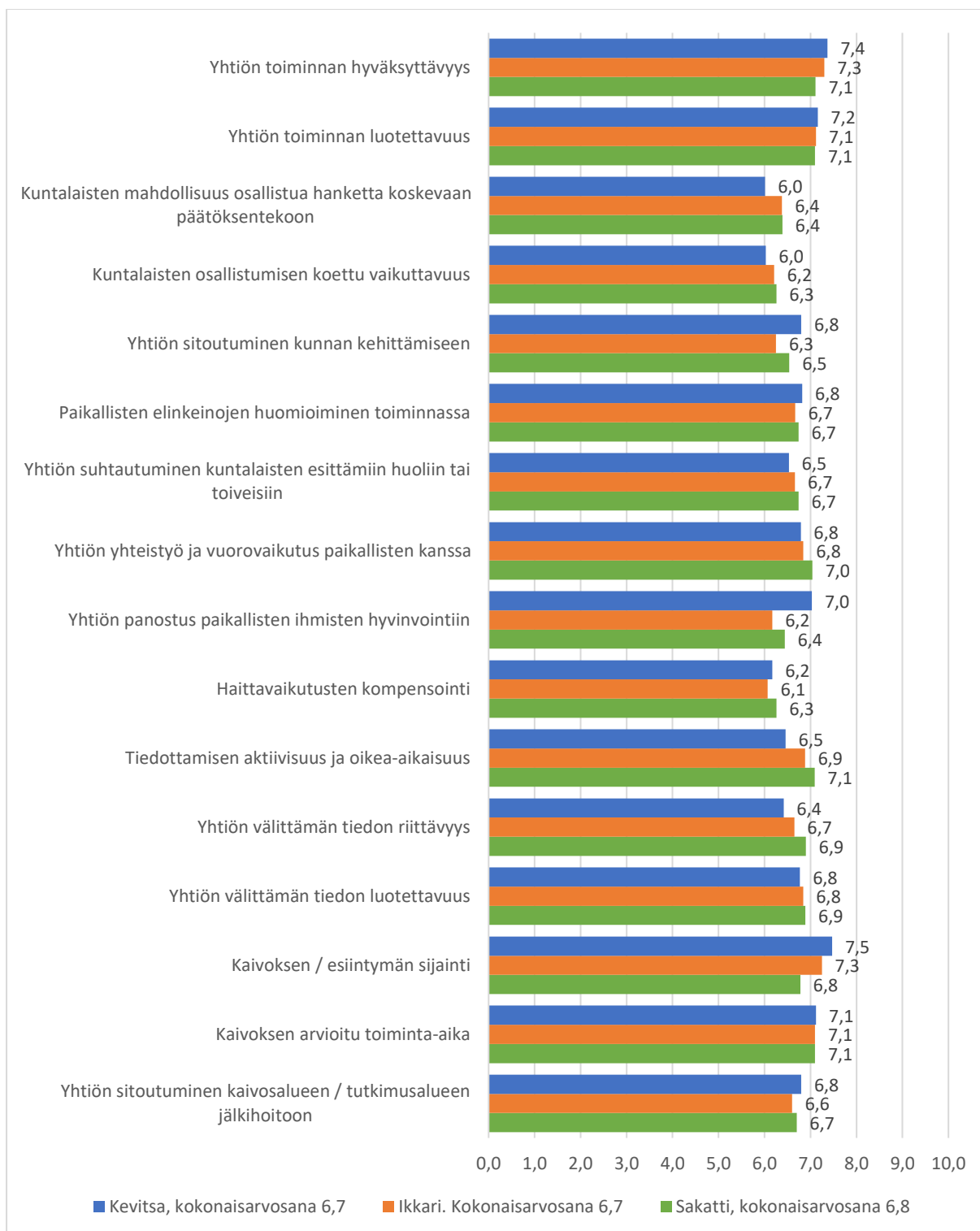
Kuva 19 Luottamuksen jakautuminen kaivostoimintaa Sodankylässä vastustavien vastaajien kohdalla (n=77–84).

Kaivostoimintaa paikkakunnalla ei-hyväksyttävänä pitäneet luottivat eniten ympäristöjärjestöihin, Paliskuntain yhdistykseen sekä tiedeyhteisöön. Vähiten luotettiin malminetsintä- ja kaivosyhtiöihin ja valtakunnallisiin poliittisiin päätöksentekijöihin. Luottamuksen taso oli toimijasta riippumatta matalampi kuin kaivostoimintaa kannattaneiden vastaajien joukossa.

Samansuuntaisia tuloksia on saatu aiemmin Taloustutkimuksen kyselyssä, jossa selvitettiin kolarilaisten näkemyksiä Hannukaisen kaivoshankkeesta. Myös tässä tutkimuksessa kaivoshanketta kannattavien ja vastustavien välillä oli selkeä ero siinä, minkä tahojen jakamaan tietoon luotettiin. (Lapin kansa 9.6.2020.)

4.3 Kaivosyhtiöiden sosiaalinen toimilupa

Sosiaalinen toimilupa tarkoittaa yksittäisen yhtiön tai hankkeen paikallista hyväksyntää. Kukin yhtiö aloittaa toimintansa aina erityisessä paikallisessa kontekstissa, johon se ei voi vaikuttaa. Olosuhdetekijöitä ovat paikkakunnan väestö- ja elinkeinorakenne, mahdolliset aiemmat kokemukset kaivostoiminnasta yhtä hyvin kuin esimerkiksi paikallinen poliittinen valtarakenne. Sosiaalisen toimiluvan idea kiinnittää huomion siihen, miten yhtiö rakentaa suhdettaan paikallisyhteisöön, erilaisiin paikallisiin sidosryhmiin ja oikeudenomistajiin. Sosiaalinen toimilupa ansaitaan jokapäiväisessä toiminnassa ja ihmisten kohtaamisissa – yleisesti ottaen minimivaatimuksena pidetään avointa ja ajantasaista yksisuuntaista tiedottamista, mutta vahvimmillaan sosiaalinen toimilupa on silloin, kun yhtiö on aidosti osa paikallisyhteisöä ja sen kehittämistä. (Mononen & Suopajarvi 2016.)

Kuva 20 Hankekohtainen arviointi (n=290–340).

Hankekohtainen arviointi toteutettiin kouluarvosana-asteikolla (4–10). Aiempina vuosina hankkeista on arvioitu Kevitsa, Sakatti ja Pahtavaara, mutta Ikkarin kaivoshankkeen tultua ajankohtaiseksi Pahtavaara korvattiin Ikkarilla. Ikkarin hankkeen kohdalla vertailua aiempaan ei siis voida tehdä. Muilta osin arviointi toteutettiin kuten aiemminkin tutkimuksissa.

Arvosanoista lasketut keskiarvot vaihtelivat kohtalaisesta (6,0) hyvään (7,5) ja kaikkien hankkeiden kokonaisarvosanaksi tuli tyydyttävä (Kevitsa 6,7, Ikkari 6,7 ja Sakatti 6,8).

Korkeimmat arvosanansa Kevitsa sai kaivoksen sijainnista (7,5), yhtiön toiminnan hyväksyttävyydestä (7,4) ja sekä yhtiön toiminnan luotettavuudesta (7,2).

5 Yhteenveto

Aineiston yleistettävyyteen liittyvät rajoitteet huomioiden voidaan todeta, että sodankyläläiset suhtautuvat kotikuntaansa sekä kaivannaisalaan pääosin myönteisesti. Sodankylä koettiin turvallisena, viihtyisänä ja ympäristöltään siistinä asuinpaikkana, ja useimmat vastaajat olivat tyytyväisiä sosiaalisiin verkostoihinsa paikkakunnalla. Arviot olivat kuitenkin aiempaa kielteisempiä kautta linjan lukuun ottamatta kuntalaisten mahdollisuuksia osallistua ja vaikuttaa kunnan asioihin. Kaivostoiminnan koettiin vaikuttaneen myönteisesti etenkin kunnan talouteen sekä työ- ja uramahdollisuuksiin. Kokonaisuutena arvioiden vastaajat kokivat kaivannaisalan vaikutukset paikkakunnalla kuitenkin selvästi aiempaa kielteisemmin. Tyytymättömyyttä herätti etenkin vaikutukset Sodankylän asunto- ja tonttitarjontaan sekä asumisen hintatasoon.

Kuten aiemmissakin tutkimuksissa on ilmennyt, kaivannaisalan toiminnan hyväksyttävyys on voimakkaasti sidoksissa alan työllisyys- ja talousvaikutuksiin sekä koettuihin että ennakoituihin ympäristöhaittoihin. Kaivannaisalan katsottiin vahvistaneen paikallistaloutta luomalla alueelle työpaikkoja ja kysyntää palveluille. Alan tarjoamien työpaikkojen puolestaan koettiin houkuttelevan alueelle työikäistä väestöä ja siten vaikuttavan kunnan väestörakenteeseen myönteisellä tavalla.

Myönteisten talousvaikutusten käänköpuolena nähtiin ympäristöhaitat. Yleisimmin ilmoitettuja haittoja olivat kielteiset vaikutukset vesistöihin, maisemaan sekä luonnonvaraisiin kasveihin ja eläimiin. Myös luonnon hyöty- ja virkistyskäytön koettiin kärsineen kaivannaisalan toiminnasta. Kokonaisuudessaan ympäristöhaittoja koettiin aiempaa enemmän. Koettujen ympäristöhaittojen ohella vastaajien asenteisiin kaivannaisalaa kohtaan vaikutti kaivostoimintaan liittyvät ympäristöriskit. Tulevien mahdollisten haittojen ennakointi oli läsnä vastaajien teksteissä ja moni peräänkuuluttikin tehokkaampaa viranomaisvalvontaa sekä avoimuutta tiedottamisessa niin viranomaisten kuin yhtiöidenkin osalta.

Kaivostoiminnan hyväksyttävyyden kannalta on tärkeää, että kuntalaiset saavat riittävästi tietoa paikallisista hankkeista. Selkeä, ymmärrettävä ja oikea-aikainen viestintä viranomaisten sekä yhtiöiden taholta auttaa rakentamaan luottamusta ja sitä kautta vaikuttaa alan hyväksyttävyyteen alueella. Mahdollisuudet vaikuttaa kotikuntansa päätöksentekoon ovat puolestaan kyselyn valossa selvästi yhteydessä siihen, miten vastaajat kotikuntansa kokevat.

Kuntalaisten osallisuuden vahvistaminen onkin tärkeää sekä kaivostoiminnan sosiaalisen toimiluvan, haittojen ja hyötyjen oikeudenmukaisen jakautumisen, että kotikunnan myönteiseksi kokemisen näkökulmasta.

Kaivannaisalaa koskevissa asioissa luottamus eri tahoja kohtaan jakoi vastaajia voimakkaasti riippuen heidän suhtautumisestaan kaivannaisalaan. Tiedeyhteisöä lukuun ottamatta alaa kannattavat ja vastustavat luottivat täysin eri tahoihin. Kaivannaisalaan myönteisesti suhtautuvat luottivat valvoviin viranomaisiin sekä alan yhtiöihin, kun taas alaan kielteisesti suhtautuvat luottivat eniten ympäristöjärjestöihin ja Paliskuntain yhdistykseen. Luottamuksen eriytyminen on ongelmallista, sillä se vaikeuttaa kaivannaisalaa koskevaa rakentavaa vuoropuhelua heikentää yhteishenkeä paikkakunnalla.

Sodankyläläiset ovat kertoivat kokemistaan kaivannaisalan vaikutuksista kotikunnassaan nyt neljännen kerran Lapin yliopiston toteuttaman tutkimuksen kautta. Paikallisten näkemysten ja kokemusten säännöllinen kartoittaminen tarjoaa arvokasta tietoa kaivannaisalan kumuloituvista vaikutuksista niin kunnalle kuin yhtiöillekin. Yhtiöiden toiminnan ja paikkakunnan kestävä kehittäminen kannalta on toivottavaa, että ainutlaatuista seurantatutkimusta jatketaan myös tulevaisuudessa.

Lähteet

Lapin kansa (9.6.2020) Tutkimus: Enemmistö kolarilaisista kannattaa kaivoshanketta – Eniten huolettavat Hannukaisen ympäristövaikutukset. Luettu 21.6.2023 osoitteesta: <https://www.lapinkansa.fi/tutkimus-enemmisto-kolarilaisista-kannattaa-kaivos/2597865>

Lapin kansa (9.11.2022) Kaivokset nousivat verokärkeen Lapissa – katso tästä oman kuntasi kovimmat yhteisöveron maksajat. Luettu 21.6.2023 osoitteesta: <https://www.lapinkansa.fi/kaivokset-nousivat-verokärkeen-lapissa-katso-tasta/5080560>

Lapin kansa (22.5.2023) Ikkarin kaivoksen purkupuutisiin, syanidiliuotukseen ja muihin ympäristövaikutuksiin voi nyt ottaa kantaa. Myös Sakatin yva-täydennys on lausunnolla. Suhangon ympäristöluvan päivitys on jätetty aluehallintovirastoon.

Mononen Tuija & Suopajarvi Leena (toim.) (2016) Kaivos suomalaisessa yhteiskunnassa. Lapin yliopistokustannus, Rovaniemi.

Peltonen Lasse (2016) Kaivostoiminnan legitimiteetin muotoutuminen: paikallisesta hyväksyttävyydestä yhteiskuntakelpoisuuden ymmärtämiseen. Kirjassa Mononen Tuija & Suopajarvi Leena (toim.) (2016) Kaivos suomalaisessa yhteiskunnassa. Lapin yliopistokustannus, Rovaniemi. Sivut 135–159.

Sodankylän kunta (2018) Sodankylän kunnan kaivosohjelma 2018–2021. Luettu 24.4.2023 osoitteesta: <https://www.sodankyla.fi/wp-content/uploads/2022/05/sodankylan-kunnan-kaivosohjelma-2018.pdf>

Tilastokeskus. 11re -- Väestö iän (1-v.) ja sukupuolen mukaan alueittain, 1972–2022. Luettu 3.5.2023 osoitteesta: https://pxdata.stat.fi/PxWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__vaerak/statfin_vaerak_pxt_11re.px/

Tilastokeskus. 11rf -- Väestö iän (1-v.) ja sukupuolen mukaan alueittain kunkin tilastovuoden aluejaolla, 2003–2022. Luettu 3.5.2023 osoitteesta: https://pxdata.stat.fi/PxWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__vaerak/statfin_vaerak_pxt_11rf.px/table/tableViewLayout1/

Tilastokeskus. 115i -- Työlliset alueen, toimialan (TOL 2008), sukupuolen ja vuoden mukaan, 2007–2021. Luettu 3.5.2023 osoitteesta: https://pxdata.stat.fi/PxWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__tyokay/statfin_tyokay_pxt_115i.px/

Tilastokeskus. 115b -- Väestö alueen, pääasiallisen toiminnan, sukupuolen, iän ja vuoden mukaan, 1987–2021. Luettu 3.5.2023 osoitteesta: https://pxdata.stat.fi/PxWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__tyokay/statfin_tyokay_pxt_115b.px/table/tableViewLayout1/